

‘Een krachtige leeromgeving’

‘Wat bedoelen we nu eigenlijk?’

Harm Mulder

studentnummer: 2122435

M SEN

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg
Schooldecanaat

Begeleid door: Mieke Wijdeveld

Juni 2011

Inhoudsopgave

Samenvatting	Blz. 4
Inleiding	Blz. 6
<i>Waarom dit onderzoek?</i>	Blz. 6
<i>Voor wie relevant?</i>	Blz. 7
1: Aanleiding en probleemstelling	Blz. 9
<i>Voorgeschiedenis en huidige situatie</i>	Blz. 9
<i>Probleemschets huidige situatie</i>	Blz. 10
<i>Doelstellingen onderzoek</i>	Blz. 10
<i>Onderzoeksvraag en bijbehorende deelvragen</i>	Blz. 10
<i>Wat is er al bekend over mijn onderzoeksonderwerp?</i>	Blz. 10
<i>Wat denk ik te kunnen bereiken?</i>	Blz. 10
2: Theoretische onderbouwing	Blz. 11
Krachtige leeromgeving	Blz. 11
<i>Lodewijks</i>	Blz. 11
<i>Laevers</i>	Blz. 12
<i>Simons</i>	Blz. 12
Krachtige leeromgeving en stimuleringsplan LOB	Blz. 13
Krachtige leeromgeving: internationaal	Blz. 14
Literatuur krachtige leeromgeving en mijn opvattingen: drie speerpunten	Blz. 14
<i>De ruimte (het lokaal)</i>	Blz. 14
<i>De docent</i>	Blz. 15
<i>De les en het bijbehorende lesmateriaal</i>	Blz. 15
Een krachtige loopbaanleeromgeving	Blz. 15
Mijn eigen visie en de krachtige (loopbaan)leeromgeving op Metameer	Blz. 16
3: Onderzoeksmethodologie	Blz. 18
De onderzoeksmethode	Blz. 18
<i>Het verzamelen van data en gegevens</i>	Blz. 18
<i>Verwerking, vastlegging en analyse data</i>	Blz. 20
<i>Betrouwbaarheid, validiteit en triangulatie.</i>	Blz. 20
4: Data analyse	Blz. 22
De ruimte (het lokaal)	Blz. 23
De docent, bijbehorende les en het lesmateriaal	Blz. 27
Differentiatie en omgaan met verschillen	Blz. 32
Rust, orde en structuur	Blz. 34
Dialogoog	Blz. 35
Tot slot	Blz. 35

5: Conclusie en aanbevelingen	Blz. 36
Vergelijking met literatuur, conclusies en aanbevelingen	Blz. 36
<i>De ruimte (het lokaal)</i>	Blz. 36
<i>Docent en bijbehorende les</i>	Blz. 37
<i>Overige items: differentiatie</i>	Blz. 38
<i>Overige items: dialoog en reflectie</i>	Blz. 39
 6: Evaluatie	 Blz. 41
Wat heb ik geleerd van het onderzoek?	Blz. 41
Hoe heb ik het als persoon ervaren?	Blz. 41
Reflectie op het procesverloop	Blz. 42
Reflectie op mijzelf	Blz. 43
 Literatuurlijst	 Blz. 45
 Bijlage 1	 Blz. 47
Bijlage 1.1: de enquêtes	Blz. 48
Bijlage 1.1.1: enquête leerlingen	Blz. 48
Bijlage 1.1.2: enquête ouders	Blz. 57
Bijlage 1.1.3 enquête collegae	Blz. 64
Bijlage 1.2: waardenspel	Blz. 73
Bijlage 1.3: interviews	Blz. 76

Samenvatting

Centraal in dit onderzoek staat het begrip ‘de krachtige leeromgeving’. Een begrip dat vaak genoemd wordt in het onderwijs. Maar weet iedereen wat het inhoudt? En is dat voor iedereen hetzelfde?

Het onderzoek richt zich op wat alle geledingen (leerlingen, ouders en collegae) binnen het team VMBO onderbouw van Metameer verstaan onder een krachtige leeromgeving.

De krachtige leeromgeving is één van de kenmerken waaraan loopbaanoriëntatie en-begeleiding (LOB) moet voldoen volgens het stimuleringsplan LOB van de VO-raad. Wat is nu die krachtige leeromgeving, volgens de literatuur, volgens de onderzoekseenheden en volgens mijzelf?

In het onderzoek heb ik, mede door een literatuurstudie, de krachtige leeromgeving verdeeld in drie speerpunten. Deze speerpunten zijn:

- De ruimte (het lokaal).
- De docent.
- De les en het bijbehorende lesmateriaal.

In het onderzoeksverslag ga ik dieper in op items als differentiatie en afwisseling in de les. Dit doe ik omdat deze items in de gegevens regelmatig terug kwamen. Aan de hand van deze speerpunten heb ik een survey-onderzoek gehouden, waarvoor ik verschillende onderzoeksinstrumenten heb gehanteerd.

Ik geef per speerpunt kort aan welke onderdelen er in het onderzoeksverslag aan bod komen.

De ruimte (het lokaal).

Ik ben erachter gekomen dat leerlingen minder waarde hechten aan de inrichting en uitstraling van een lokaal in vergelijking met ouders en collegae. Ik stel mijzelf de vraag hoe dit kan en waar leerlingen dan wel meer waarde aan hechten. Daarnaast hebben alle onderzoekseenheden aangegeven een voorkeur te hebben voor meerdere werkplekken boven één werkplek. Waarom en aan welke zij de voorkeur geven zijn items die in de resultaten terug te vinden zijn.

De docent en de bijbehorende les

Deze twee speerpunten pak ik hier samen, omdat zij veel invloed op elkaar hebben.

De docent heeft veel invloed op de leerlingen, is uit het onderzoek gebleken. Hoe en wat een docent doet worden door leerlingen en collegae even belangrijk gevonden. Bij ‘hoe een docent’ doet worden veelal persoonskenmerken van docenten genoemd zoals behulpzaamheid en humor. Ouders hechten meer waarde aan wat een docent doet. Waarom is dat? Wat bedoelen zij? In het onderzoeksverslag komt naar voren welke concrete handelingen dit betreft.

De term differentiatie komt vaak terug in de gegevens. Ik spreek hier over verschillende soorten differentiatie. Differentiatie wordt door collegae ingezet om aan te sluiten bij alle leerlingen. Ook afwisseling in de les wordt hierbij genoemd. Maar hoe kan je differentiatie en afwisseling in de les voor elkaar krijgen? En vindt iedereen dit wel even belangrijk?

Twee van de zaken die in de literatuur veelvuldig werden genoemd, maar minder door mijn onderzoekseenheden, waren de dialoog en de reflectie. Mede door de dialoog met de leerling en de reflectie op zichzelf, komt een leerling erachter waar hij goed in is, wat bij hem past en wat hij wil.

Dat staat centraal binnen de krachtige leeromgeving.

Wat ook minder genoemd werd door de onderzoekseenheden is ‘ervaringsleren’. Dit ervaringsleren wordt binnen de literatuur van de krachtige leeromgeving regelmatig genoemd. Daar lees ik dat ervaringsleren belangrijk is, wil een leerling erachter komen wat bij hem past. Hoe zorg ik ervoor dat de verschillende leergebieden / vakken in mijn team ervaringsleren toepassen in hun reguliere lessen? Weten zij wel wat er onder ervaringsleren wordt verstaan? Hoe krijg ik het voor elkaar dat docenten de dialoog aangaan met de leerlingen? Allemaal zaken die in mijn onderzoeksverslag aan bod zijn gekomen.

Dit resulteert in een aantal aanbevelingen. Bij het lokaal richten de aanbevelingen zich op de werkplekken; “Wat doen we met die werkplekken.” en “Hoe zetten we ze in?”

Bij het speerpunt ‘de docent’ kom ik met aanbevelingen omtrent de differentiatie en de lessen die er worden gegeven; “Waar moeten we ons, als team, op focussen, en hoe?”

Al deze, en meer, aanbevelingen zijn in hoofdstuk vijf terug te vinden.

Inleiding

Ik ben ongeveer zeven jaar geleden gestart als docent geschiedenis. De school waar ik ben begonnen heette Scholengemeenschap Stevensbeek. Ik ben er nog steeds werkzaam, maar vanaf vijf november 2010 heet de school Metameer. Het is een brede school met alle niveaus, uitgezonderd het gymnasium. De school bestaat uit vier teams, namelijk het VMBO-onderbouw team, het VMBO-bovenbouw team, het HAVO/VWO-team en het Jenaplan-team. In totaal zitten er ongeveer negentienhonderd leerlingen op heel Metameer. Het team waar ik werkzaam ben is het VMBO-onderbouw team.

Een aantal jaren terug hebben wij binnen het team waar ik werkzaam ben besloten om een aantal vakken te integreren tot leergebieden. Vandaar dat ik mijzelf nu liever docent mens en maatschappij noem. In dit leergebied worden de vakken geschiedenis, aardrijkskunde, maatschappijleer en economie geïntegreerd aangeboden. Daarnaast ben ik sinds twee jaar actief als decaan van het eerdergenoemde team. Ik ben in september 2009 gestart met de Masteropleiding tot decaan met de bedoeling om de loopbaanoriëntatie en- begeleiding binnen ons team vorm te geven. Ik ben een voorstander van vernieuwend onderwijs en probeer graag dingen uit met als doel de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Met vernieuwend onderwijs bedoel ik onderwijs dat zich steeds ontwikkelt om hierdoor beter aan te sluiten bij alle leerlingen. Ik wil de leeromgevingen binnen ons team, en wie weet uiteindelijk buiten ons team, optimaliseren tot een omgeving waarin iedereen tot zijn recht komt. Ik doel hier op alle leerlingen die onderwijs volgen in mijn team. Zij kunnen zich in hun eigen tempo ontwikkelen op cognitief en sociaal-emotioneel gebied, met als doel aan het eind van twee jaar een keuze te maken voor een sector in de bovenbouw. Dit onderzoeksverslag zal zich richten op wat men in ons team verstaat onder een krachtige leeromgeving. Later in dit onderzoeksverslag licht ik de term ‘krachtige leeromgeving’ toe.

Waarom dit onderzoek?

Zoals ik al eerder heb gegeven ben ik een voorstander van vernieuwend onderwijs, maar altijd met het doel de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. In mijn ogen verbetert het onderwijs wanneer je aansluit bij alle leerlingen. Er is dan ook sprake van inclusie. Dit betekent dat ik op zoek ben naar manieren om alle leerlingen tot hun recht te laten komen. Hiermee bedoel ik dat elke leerling, met zijn manier van werken, leren, doen, en motivatie wordt aangesproken. Hierdoor kan hij zijn eigen levensroute met loopbaan (gaan) ontwikkelen. Het is nodig om rekening te houden met verschillen die er tussen de leerlingen bestaan. Er zit bijvoorbeeld een verschil in leerstijl, sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling. In de literatuur wordt de leeromgeving die aansluit bij bovenstaande verschillen vaak ‘krachtig’ genoemd, hier kom ik later in dit onderzoeksverslag nog op terug. Ik wil graag mijn persoonlijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van het bovenstaande. Hiervoor ga ik onderzoeken wat de verschillende geledingen van het team VMBO-onderbouw verstaan onder een krachtige leeromgeving. De krachtige leeromgeving is ook één van de kenmerken die in het stimuleringsplan LOB van de VO-raad worden genoemd. Deze krachtige leeromgeving draagt bij aan een betere loopbaanoriëntatie en- begeleiding en ik, als decaan, wil mij daar zeker ook op focussen.

Kortom: ik hoop te bereiken dat duidelijk wordt wat een krachtige leeromgeving is. Verder wil ik in ons team kijken wat we nu precies allemaal vinden als het gaat over de ruimtes, kwaliteiten van docenten, lesmateriaal, sfeer in klassen, enzovoort. Ik vind het belangrijk dat we als team daar over nadenken om een kwaliteitsslag te kunnen maken. Ook denk ik dat de LOB aantrekkelijker gemaakt kan worden, wanneer onze leeromgeving krachtig is. Tot slot vind ik het leuk om een begrip als 'krachtige leeromgeving' te onderzoeken. Waar komt het vandaan, wie zegt dat en wat vinden we/ze?

Voor wie relevant?

Ten eerste is dit onderzoek relevant voor de leerlingen. Ik laat hen omschrijven wat zij verstaan onder een krachtige leeromgeving. Het gaat ten slotte om hen. Wanneer we weten wanneer en waardoor zij optimaal leren, denken, zelfstandig werken, gemotiveerd zijn enzovoort, dan kunnen we daar op inspelen. Dit onderzoek is belangrijk, omdat ik erachter kom wat leerlingen verstaan onder een krachtige leeromgeving en daardoor de leeromgeving beter aan zal sluiten op hen. Denk hierbij wederom aan inclusief onderwijs.

Hierdoor worden ze gemotiveerder, komen ze erachter wat ze kunnen en willen en dit draagt weer bij aan hun keuze voor een sector. Ik heb niet de illusie dat we door dit onderzoek straks altijd kunnen aansluiten bij alle leerlingen, maar ik spreek hier wel de hoop uit dat we, wanneer we weten wat een krachtige leeromgeving is, bij **zo veel mogelijk** leerlingen kunnen aansluiten.

Ten tweede is dit onderzoek relevant voor de docenten in mijn team. Door dit onderzoek worden ze 'gedwongen' om naar zichzelf, de lessen, het lokaal enzovoort te kijken en hierover met elkaar in gesprek te gaan. Wat verstaan zij onder een krachtige leeromgeving? Zij zijn namelijk degenen die er voor kunnen zorgen dat zo veel mogelijk leerlingen tot hun recht komen. Wanneer zij, door dit onderzoek, in gesprek gaan met elkaar kan er meer eensgezindheid ontstaan. Een bijkomstigheid zou kunnen zijn dat dan zichtbaar wordt waar docenten begeleid kunnen worden en waarin docenten kunnen professionaliseren. Omdat mijn onderzoek zich specifiek richt op de krachtige leeromgeving in zijn geheel zullen alle docenten met mijn onderzoek te maken krijgen.

Ten derde is dit onderzoek relevant voor de teamleiding. Door dit onderzoek ontstaat er, hopelijk, meer eensgezindheid. Wanneer docenten binnen een team het gevoel krijgen dat ze mee kunnen denken over wat er verstaan wordt onder een krachtige leeromgeving, wat er dan anders zou kunnen, is het voor de teamleiding ook gemakkelijker om dit tot uitvoering te laten brengen. Gemakkelijker dan dat zij, als leiding, dit docenten opleggen, zonder dat deze enige inbreng hebben gehad. Verder wordt de teamleiding zelf ook 'gedwongen' om naar zichzelf en het werk dat ze verrichten te kijken. Door dit onderzoek kunnen zij beter aansluiten bij de wensen en verwachtingen van de ouders, collegae en leerlingen wat betreft de vormgeving van de krachtige leeromgeving. Verder lijkt het mij voor de teamleiding interessant om te zien hoe elk teamlid denkt over de leeromgevingen. Zo krijgen zij zicht op de verschillende vragen, maar ook op de capaciteiten van docenten. Dit is belangrijk bij sturing/coaching.

Ten vierde is dit onderzoek relevant voor de ouders van de leerlingen. Het doel is uiteindelijk dat duidelijk wordt wat er verstaan wordt onder een krachtige leeromgeving, één van de kenmerken van een goede loopbaanoriëntatie en- begeleiding. Ouders krijgen door dit onderzoek inspraak. Zij kunnen aangeven wat zij verstaan onder een krachtige leeromgeving.

Zo creëer ik een situatie dat ouders mee gaan denken en praten. Ouders worden zo betrokken bij de ontwikkelingen in ons team.

Samenvattend zit de relevantie in het feit dat ik door middel van dit onderzoek alle geledingen laat meedenken en praten over wat zij verstaan onder een krachtige leeromgeving. Het doel hiervan is leeromgevingen binnen het team VMBO-onderbouw van Metameer zo krachtig mogelijk te maken.

1: Aanleiding en probleemstelling

Voorgeschiedenis en huidige situatie

In 2005 hebben we als team VMBO-onderbouw gekozen om in de toekomst leergebieden te gaan vormen. We wilden vakken laten integreren, zodat leerlingen beter verbanden zouden kunnen leggen tussen vakken. Het onderwijs wordt op die manier nuttiger voor hen, met als gevolg meer motivatie. Het gevolg is nu dat een aantal vakken volledig zijn geïntegreerd, een aantal vakken op projectbasis samenwerken en een aantal vakken apart zijn gebleven. We zijn steeds bezig geweest met praten over lesmateriaal, lesruimtes en hoe deze het beste zouden kunnen aansluiten bij onze leerlingen. Dit betekent differentiatie in leerstijl, werkvormen, reflectiegesprekken voeren, zorgen voor een sociaal goede sfeer, maar ook een verandering van het vak leraar. Het grootste gedeelte van ons team heeft hiervoor gekozen. Sommigen hebben hier niet voor gekozen en een aantal wil wel, maar vindt het zeer lastig om bijvoorbeeld vakken te integreren.

In de gesprekken die we in het team voeren en voerden hebben we het vaak gehad over onze leeromgeving (ruimte, docent, leerling, leerstof). Velen gaven aan dat deze 'krachtig' zou moeten zijn met als doel zo veel mogelijk leerlingen te bereiken.

We zijn nu vijf jaar verder en de leergebieden Communicatie (Engels en Duits), Zorg voor Mens en Natuur (biologie en verzorging) en Mens en Maatschappij (geschiedenis en aardrijkskunde) zijn voor een groot deel geïntegreerd. De vakken Nederlands en Wiskunde zijn, na eerst samen gegaan te zijn in andere leergebieden, nu weer apart. De overige vakken vormen wel leergebieden, maar vinden het nog lastig om te integreren. Het vak bewegingsonderwijs werkt apart, maar er wordt regelmatig verbinding gezocht met andere leergebieden. Dit gebeurt bijvoorbeeld bij projecten.

Verder hebben we in mijn team in 2007 besloten dat we differentiëren in de klassen, omdat we alle niveaus van het VMBO in de klassen hebben zitten. Dit differentiëren was toen voornamelijk gericht op het lesaanbod en de manier van werken. Dit betekent dat de lesstof op drie niveaus wordt aangeboden. De toetsing vindt ook op drie niveaus plaats. Daarnaast worden docenten begeleid in het gedifferentieerd lesgeven. Zij leren bijvoorbeeld hoe zij leerlingen die het wat moeilijker vinden kunnen begeleiden, terwijl er ook leerlingen in de klas zitten die al wat stappen verder zijn. Op dit moment zijn we ook zo ver dat we met leerlingen vier maal per jaar reflectiegesprekken voeren. In 2009 is er een visiegroep opgericht met daarin de decaan, zorgcoördinator, orthopedagoog, rt-specialist en teamleiding. Zij proberen de leerlingbegeleiding, met als hoofdpunten loopbaanoriëntatie-en begeleiding, sociaal-emotionele zorg en begeleiding op cognitief gebied, zo veel mogelijk te integreren in de leeromgevingen. Hiernaast is het eerste stapje gezet op cognitief gebied want het gehele team is bezig met een tweejarig traject rondom didactisch coachen. Wat betreft LOB is er geen beleid. Sinds 2008 voer ik de organisatorische zaken uit. Sinds 2009 ben ik decaan en probeer ik LOB te integreren in het totale lesaanbod en de taken van de docenten. Ik richt mij voornamelijk op de begeleiding van VM2-leerlingen in hun sectorkeuze, maar wil uiteindelijk LOB in de gehele VMBO- onderbouw onderbrengen.

Probleemschets huidige situatie

In mijn team zijn we, naar mijn mening, goed op weg om zo veel mogelijk alle leerlingen te bereiken als je kijkt naar vakinhoud, vormgeving van ruimtes, reflecties met leerlingen enzovoort. Er wordt met hart en ziel gewerkt. Echter, docenten hebben verschillende ideeën over hoe, waar, met welke middelen zo veel mogelijk leerlingen bereikt kunnen worden. Men (collegae/directie) spreekt vaak over een krachtige leeromgeving.

De kern van het ‘probleem’ is, naar mijn mening, dat er niet duidelijk is wat er wordt verstaan onder de krachtige leeromgeving. Wat staat er in de literatuur en wat vinden de betrokkenen in ons team? Wanneer ik dat boven water krijg kan er naar gehandeld worden. Wanneer ik door mijn onderzoek helder krijg wat wordt verstaan onder die krachtige leeromgeving kan ik eventueel met aanbevelingen komen om onze eigen leeromgevingen krachtig(er) te maken, waarmee de LOB ook krachtig(er) wordt.

Doelstelling onderzoek

Mijn doel van dit onderzoek:

- Ik wil graag dat we straks als team van elkaar weten wat we verstaan onder een krachtige leeromgeving. Door dit onderzoek wordt de dialoog geopend en kunnen we ‘regels’ opstellen waar die leeromgeving, volgens ons team, aan moet voldoen.
- Ik wil graag dat er eensgezindheid ontstaat tussen alle geledingen binnen ons team om ons hierdoor te professionaliseren.
- Ik wil graag onze leeromgeving zo krachtig mogelijk maken zodat we zo veel mogelijk aansluiten bij de verschillende leerlingen.
- Ik wil LOB beter vormgeven. Een krachtige leeromgeving draagt bij aan een goede LOB

Onderzoeksvraag en bijbehorende deelvragen.

Onderzoeksvraag:

Wat verstaat het team VMBO-onderbouw van Metameer onder een krachtige leeromgeving?

Bijbehorende deelvragen:

- 1) Wat verstaan de leerlingen onder een krachtige leeromgeving?
- 2) Wat verstaan de collega's, waaronder de teamleiding, onder een krachtige leeromgeving?
- 3) Wat verstaan ouders onder een krachtige leeromgeving?

Wat is er al bekend over mijn onderzoeksonderwerp?

Er is veel geschreven over het begrip “krachtige leeromgeving”. Het is een ‘containerbegrip’. Dit betekent bijvoorbeeld dat iedereen andere criteria noemt voor een krachtige leeromgeving. Wat mijn eigen team vindt is nog onbekend. Over de krachtige leeromgevingen in combinatie met loopbaanoriëntatie en- begeleiding is ook veel geschreven. Er wordt dan gesproken over de krachtige loopbaanleeromgeving. In hoofdstuk twee zal ik verder ingaan op literatuur omtrent de krachtige leeromgeving én de krachtige loopbaanleeromgevingen.

Wat denk ik te kunnen bereiken?

Ik hoop natuurlijk alle doelen, zoals deze eerder staan vernoemd, te bereiken. Wanneer ik één doel zou moeten formuleren dan zou ik dat als volgt omschrijven:

Ik weet wat in het team wordt verstaan onder een krachtige leeromgeving. Ik weet wat er in de literatuur over geschreven is. Het gevolg is dat ik daarmee aanbevelingen kan doen om onze leeromgevingen krachtig(er) te maken.

2: Theoretische onderbouwing

In dit hoofdstuk richt ik mij op de theoretische onderbouwing van mijn onderzoek. Hiervoor heb ik literatuur gelezen die gericht is op de begrippen en termen die terugkomen in de onderzoeksvragen. Ik zal in dit hoofdstuk een koppeling maken met mijn eigen praktijksituatie en mijn eigen visie geven.

De internationale literatuur is verweven in dit hoofdstuk. Ter verduidelijking zal ik dit in dit hoofdstuk nog even kort specifiek benoemen.

Krachtige leeromgeving

Het begrip ‘krachtige leeromgeving’ komt terug in mijn onderzoeksvraag. Om een goede theoretische basis te vormen voor mijn onderzoek moet ik eerst duidelijkheid verschaffen over dit begrip. Uit literatuur heb ik drie speerpunten gehaald die, naar mijn mening, aangeven waaraan een krachtige leeromgeving moet voldoen. Voordat ik deze zal geven wil ik een aantal items uit de literatuur met de betreffende auteur(s) specifiek benoemen en zal ik wat informatie geven over het stimuleringsplan LOB.

Lodewijks

Professor Lodewijks noemt zes kenmerken waaraan een krachtige leeromgeving moet voldoen, namelijk:

- 1) De krachtige leeromgeving moet compleet en rijk zijn. Hiermee bedoelt hij, volgens mij, vooral dat deze leeromgeving uitdrukkelijk gericht is op begrijpen en voldoende afwisseling.
- 2) De krachtige leeromgeving moet uitnodigen tot activiteit. Het gaat erom dat de leerling iets met de leerstof doet. De leeromgeving moet oproepen tot denkactiviteiten en uitdagend zijn.
- 3) De krachtige leeromgeving moet realistisch zijn of tenminste ergens naar verwijzen. Dat wil zeggen dat deze leeromgeving leerlingen laat ervaren dat leren situatie- en inhoud gebonden is. Ook maakt deze leeromgeving de leerling duidelijk wat hij/zij met de verworven kennis en vaardigheden wel en niet kan doen .
- 4) De krachtige leeromgeving moet modellen bevatten en voorzien in coaching. Als model demonstreert de leerkracht of de leeromgeving welke leer- en denkactiviteiten kunnen worden ingezet. De coach biedt ondersteuning bij het selecteren en uitvoeren van deze leer- en denkactiviteiten.
- 5) De krachtige leeromgeving moet de navigatie langzamerhand overlaten aan de lerende. Dat betekent dat in het begin van een leerproces veel sturing wordt gegeven en dat er van de leerling geleidelijk aan, wanneer de leerling daar aan toe is, meer wordt verwacht en later meer ruimte wordt geboden voor zelfsturing door de leerling.
- 6) De krachtige leeromgeving moet systematisch het besef van eigen bekwaamheid bij de leerling ontwikkelen. Door van tijd tot tijd het leren af te zetten tegen -ook zelf

bepaalde - normen kan de leerling zicht krijgen op de mate waarin hij / zij competent is geworden. Dit besef van eigen bekwaamheid kan namelijk een belangrijke motiverende rol spelen bij het leren. (Lodewijks, 1993,p 15)

Laevers

Professor Laevers is werkzaam op de universiteit te Leuven in België. Hij wordt gezien als één van de grondleggers van het onderwijsconcept ‘Ervaringsgericht Onderwijs’. Omdat in een krachtige leeromgeving het ervaringsleren regelmatig wordt genoemd heeft hij een aantal voorwaarden omschreven waaraan een krachtige leeromgeving moet voldoen, namelijk:

- Allereerst moet er een positief en veilig klassenklimaat worden gerealiseerd waarbij het initiatief, de ideeën van kinderen worden ondersteund en gestimuleerd.
- Als tweede zal de omgeving zo moeten worden georganiseerd dat er ruimte is voor initiatieven. Er zijn sobere maar heldere regels. Er is ruimte om te communiceren en waar nodig worden de inrichting van de klas, de tijdsindeling en de gemaakte afspraken in overleg aangepast. Een organisatie die zich kenmerkt door flexibiliteit.
- De klas is een rijke omgeving met een rijke inhoud. Een omgeving die ontdekkingsdrang aanwakkert, inspireert tot ideeën, een diversiteit van ervaringen en acties toelaat en aansluit bij de interesses en behoeftes van kinderen.
- De leerkracht zorgt voor een stimulerende en ondersteunende begeleiding. Een stimulerende en ondersteunende begeleiding zet aan tot initiatief, verleent autonomie en helpt mee problemen op te lossen.
- Er is sprake van een "Focus op ondernemen". Dit laatste punt van professor Laevers (focus op ondernemen) zie ik zelf als een soort ervaringsleren, waarin de leerling dus op zoek gaat naar de effecten van (eigen) initiatieven en daarvan weer leert.(2003, Waar hebben we het over?)

Laevers spreekt in de eerste voorwaarde over een positief en veilig klassenklimaat. Broadfoot (2008) sluit hier, mijns inziens, op aan. Zij geeft aan dat de relatie tussen de docent en de leerling, maar ook tussen de leerlingen onderling een prioriteit is wanneer je een krachtige leeromgeving wil vormgeven.

Simons

Professor Simons heeft een aantal kwaliteitscriteria opgesteld die hij omgezet heeft in vragen. Deze vragen zijn te gebruiken wanneer je, dat kan ikzelf zijn in dit geval, wil kijken of de leeromgeving op school ‘krachtig’ is. Een aantal van deze vragen zijn:

- “Bevordert de omgeving aangeboren nieuwsgierigheid? Daagt deze de leerling uit?
- Wordt de lerende aanzet tot eigen denkactiviteiten en meningsvorming?
- Is er aandacht voor het vastleggen van het geleerde en het reflecteren”(2005, §5)?

De krachtige leeromgeving en stimuleringsplan LOB

Vanuit de VO-raad (Voortgezet Onderwijsraad) is er een stimuleringsplan voor LOB ontwikkeld. “Dit stimuleringsplan is ontstaan vanwege het grote aantal uitvallers op het VMBO, MBO, maar ook HBO (2010, Stimulering LOB, Achtergrond).” Om deze uitval terug te dringen willen zij een investering doen in LOB.

Het project Stimulering LOB legt de focus op:

- Kennisontsluiting: delen en geven van kennis over LOB: wat is er al, wat werkt, waar kan je van leren, waar kan je elkaar versterken?
- Kwaliteit: wat is goede LOB? Waar sta ik met mijn school?
- Deskundigheidsbevordering: hoe pak ik door in de school? Wat is nodig om betrokkenen hun nieuwe taken uit te laten voeren?
- Ketenbenadering: hoe kunnen we samenwerken met het vervolgonderwijs? Wie doet wat? (2010, Stimulering LOB, Achtergrond)

Een aantal scholen zijn op dit moment verbonden met het project Stimulering LOB. Zij gaan een LOB-routekaart ontwikkelen met daarop de kenmerken waaraan een goede LOB moet voldoen en hoe je dit kunt bereiken. Een hulpmiddel hierbij is de LOB-scan. Met deze scan kan elke school onderzoeken waar het staat met betrekking tot LOB. De school kan er op die manier achter komen op welke gebieden binnen de LOB er nog ontwikkelingen en verbeteringen mogelijk zijn.

Eén van de onderdelen die worden getest met behulp van de LOB-scan is de krachtige leeromgeving. De VO-raad heeft een aantal kenmerken laten opstellen waaraan een krachtige leeromgeving moet voldoen volgens deze scan:

- Praktijknaabij, functioneel en levensecht.

Dit kenmerk dient om de transfer van theorie naar praktijk mogelijk te maken. Het leren wordt voor een belangrijk deel gestuurd door realistische praktijkproblemen met een ‘echte’ probleemeigenaar.

- Actief, participatief / vraaggestuurd.

Dit kenmerk maakt dat de leerling op een interactieve en op integratie gerichte wijze om kan gaan met de leerinhoud. De leerling heeft (mede) zeggenschap over het eigen leerproces en heeft echte keuzemogelijkheden: er is een balans tussen het aanbod in de leeromgeving en de behoeften van de leerling(en).

- Reflectief en in dialoog.

In de leersituatie reflecteert de leerling op de ervaringen en op de gemaakte keuzes. Enerzijds verbindt de leerling die met eigen kwaliteiten en motieven, anderzijds met waarden en mogelijkheden die voorkomen in werk en leren. De begeleiding bij deze reflectie is gebaseerd op wederzijds vertrouwen. Het betekent concreet dat de begeleider mét de leerling praat. (VO-raad, 2010, p10)

Met name dit laatste punt sluit aan bij wat Richard (2005), Hughes & Karp (2004) en Bimrose, Barnes e.a. (2004) aangeven namelijk dat van alle verschillende vormen van begeleiding blijkt dat individuele counseling het meest effectief is. Deze individuele begeleiding is dan voornamelijk gericht op het ontdekken van de ‘eigen ik’. Ook Lin

Norton(2008) geeft aan dat “constructive en frequent feedback” belangrijk is (p. 16). Iets wat in de reflectie en dialoog gebeurt. Daarnaast wordt aangegeven dat keuzes sterk worden beïnvloed door ervaringen.

Een leeromgeving die krachtig is draagt dus bij aan een betere LOB. Het helpt de leerlingen bij de keuzes die ze in hun (school)loopbaan moeten maken, omdat zij in deze krachtige leeromgeving erachter komen wie ze zijn, waar hun interesses liggen en wat ze kunnen.

Krachtige leeromgeving: internationaal

Internationale literatuur is verweven in eerdergenoemde onderdelen (denk maar aan de Belgische professor Laevers). Wat mij hier rest te zeggen is het feit dat meeste internationale auteurs verwijzen naar Nederlandse professoren, zoals Lodewijks en Simons. Dit geeft aan dat er internationaal dezelfde zaken worden genoemd waaraan een krachtige leeromgeving moet voldoen. Een voorbeeld is de Zuid-Australische school Nuriootpa Primary School die een aantal eisen aan hun leeromgeving hebben gesteld, zoals “De docent bouwt een positieve relaties op door het kennen en waarderen van elk kind.”

Literatuur krachtige leeromgeving en mijn opvattingen: drie speerpunten.

Zoals eerder genoemd heb ik met behulp van de gelezen literatuur zelf drie speerpunten gevormd waaraan een krachtige leeromgeving moet voldoen. Deze speerpunten heb ik zelf zo genoemd, omdat ik de betreffende literatuur wilde ordenen. Het kan dan ook niet anders dat in deze speerpunten mijn eigen mening naar voren zal komen. Literatuur is dus verweven met mijn eigen opvattingen. Deze opvattingen betreffen de kenmerken waaraan een krachtige leeromgeving moet voldoen. De literatuur heeft hier natuurlijk wel invloed op gehad.

- 1) De ruimte (het lokaal)
- 2) De docent
- 3) De les en het bijbehorende lesmateriaal

De Ruimte

De ruimtes die bijdragen aan een krachtige leeromgeving zijn flexibel en er zijn verschillende (moderne) middelen om het onderwijs te verzorgen. De flexibiliteit is nodig om aan te sluiten bij de verschillende leerlingen. Je kunt hiermee een grote mate van differentiatie in leerstijl en werkvormen aanbieden. Met leerstijl verwijs ik naar de leerstijlen zoals de heer Kolb ze heeft omschreven. Kolb maakt een onderscheid tussen vier leerstijlen en dus vier ‘soorten’ leerlingen, namelijk: de doener, de denker, de bezinner en de beslisser. Er moet ruimte zijn voor instructie(aansturing door de docent), zelfsturing (het zelfstandig werken aan opdrachten) en ervaringsleren(het leren door ondervinding).

Wanneer een ruimte flexibel is ingedeeld heb je de mogelijkheden om dit aan te bieden. Deze flexibiliteit wordt ook genoemd door bijvoorbeeld Laevers (2003, waar hebben we het over?) en het cps (2010, krachtige leeromgeving). Een voorbeeld om aan te sluiten bij verschil in leerstijl is: wanneer een leerling graag eerst nadenkt over een opdracht en deze eens goed wil doornemen, kan er een stilteruimte zijn waar hij rustig de opdracht kan lezen. Wanneer een leerling meer een doener is en meteen met de opdracht wil gaan beginnen kan hij meteen achter een computer gaan zitten en een start maken met de opdracht.

Verder moet er in de ruimte plaats zijn voor de dialoog met de leerling. Er moet ruimte zijn om in gesprek te gaan met die leerlingen, bijvoorbeeld over een opdracht die de leerling zojuist heeft gemaakt. Je hebt het hier dan over individueel didactisch coachen en reflectie.

Met didactisch coachen bedoel ik een planmatig en doelgerichte manier van coachen en feedback geven door de leraar, waarin hij /zij het denken van de leerling stimuleert, op een manier die motivatie en het leren verhoogt.

Er wordt vaak gesproken over het feit dat de ruimte van de leerlingen zelf moet zijn. Het biedt hen een gevoel van gezelligheid wat weer kan resulteren in een gevoel van veiligheid. Dit kan je bijvoorbeeld bereiken door dingen van de leerlingen op te hangen. Kortom; de ruimtes bieden allerlei werkplekken voor verschillende leerlingen. De ruimte moet van de leerlingen zelf zijn en sfeer bevorderend werken.

De docent

Wanneer je kijkt naar de ruimte en vervolgens naar de docent dan moet deze docent voldoen aan dezelfde punten. Een docent is onderdeel van de krachtige leeromgeving, hij is iemand die flexibel wil en kan zijn. Hij kan de lessen zo vormgeven dat er een afwisseling is tussen instructie, zelfsturing en ervaringsleren. Hij kan ervoor zorgen dat de leerling eigenaar wordt van zijn eigen leerproces. Kuijpers, Meijers en Bakker (2006) spreken over “een toenemende verantwoordelijkheid van het eigen leerproces” door middel van keuzes, bijvoorbeeld in de manier van werken (p.75). Norton (2008) geeft bijvoorbeeld aan dat “ownership of learning” belangrijk is in de krachtige leeromgeving (p.16). De docent weet de ruimte en het lesmateriaal zo te gebruiken dat deze aansluiten bij het verschil in leerling en leerstijl en biedt daarmee dus differentiatie aan.

Daarnaast moet deze docent bekwaam zijn in het voeren van gesprekken. Is er ruimte voor de dialoog, dan moet hij deze willen en kunnen voeren.

Nog belangrijker, vind ik, het feit dat een docententeam hier gezamenlijk over nagedacht heeft en dat er eensgezindheid is. In de les kan een docent misschien wel bijdragen aan de krachtige leeromgeving, maar wanneer de leerlingen in een volgende les komen en deze draagt niet bij aan die krachtige leeromgeving dan is het effect in zijn totaliteit minimaal.

De les en het bijbehorende lesmateriaal

Naar mijn mening is het vervolgens logisch om bij dit speerpunt dezelfde items te noemen. Het lesmateriaal en de werkvormen moet hier voldoen aan:

- flexibiliteit
- aansluiten bij het verschil in leerling en leerstijl (differentiatie bieden)
- bijdragen aan zelfsturing en ervaringsleren

Een krachtige loopbaanleeromgeving

Het begrip krachtige leeromgeving heb ik toegelicht, zo ook het stimuleringsplan LOB. Wanneer je LOB optimaal is en dus je leeromgeving krachtig is, kom ik tot het begrip krachtige loopbaanleeromgeving waarover ik in mijn inleiding sprak. Dit begrip zal ik nu toelichten.

Kuijpers et al.(september 2006) hebben een onderzoek gedaan naar de succesfactoren van LOB in het VMBO en MBO en hebben getracht indicatoren voor een krachtige loopbaanleeromgeving te omschrijven. De krachtige loopbaanleeromgeving is één van de drie vormen, volgens de auteurs, waarin LOB wordt vormgegeven.

De kenmerken van deze loopbaanleeromgeving zijn:

- * er is sprake van een krachtige én ontdekkingsgerichte leeromgeving
 - * daarbij worden aan leerlingen mogelijkheden geboden om concrete en realistische ervaringen op te doen in het werk op basis van hun eigen wensen.
 - * ook leren speciaal opgeleide begeleiders de leerlingen te reflecteren zodat zij hun eigen kwaliteiten verbinden met eisen aan het werk en hun eigen waarden verbinden met waarden die in het werk voorkomen om zo een richting te bepalen voor hun toekomst (er is dus sprake van een reflectieve en op de toekomstgerichte dialoog)
 - * tenslotte worden er aan de leerlingen mogelijkheden geboden om stappen te nemen en keuzes te maken in hun leren en handelen op basis van uitkomsten van de reflectie.
- (2006, p.78)

Wat ik persoonlijk mooi vind om te lezen is het feit dat zij de vraag stellen of een krachtige leeromgeving niet automatisch ook een krachtige loopbaanleeromgeving is. Zij geven aan dat er een verschil is tussen deze twee. Een krachtige leeromgeving is er eentje waarbij je een leerling motiveert en vakbekwaamheid bij brengt. Een krachtige loopbaanleeromgeving is er eentje waarin ook de reflectie centraal staat waardoor leerlingen hun eigen ontwikkeling begrijpen en er uiteindelijk zelfsturing ontstaat.

“Het cruciale aspect van loopbaanleren is dat leerlingen leerinhoud, en -vorm kiezen op basis van uitkomsten van reflectie. Doen, weten en voelen worden op elkaar afgestemd” (Kuijpers et al., 2006, p.79).

Mijn eigen visie en de krachtige (loopbaan)leeromgeving op Metameer

In mijn onderzoek vind je terug wat het team VMBO-onderbouw op Metameer verstaat onder een krachtige leeromgeving. Wat vind ik zelf op dit moment? Als ik puur en alleen af ga op wat er in literatuur over deze leeromgevingen wordt gezegd dan zou ik de vraag die Kuijpers et al.(2006) stellen omdraaien. Dit zou dan resulteren in de vraag: Is een krachtige loopbaanleeromgeving automatisch een krachtige leeromgeving? Ik ben op dit moment van mening dat dit inderdaad zo is. Maar ik ben wel van mening dat we veel vragen van onze leerlingen wat betreft zelfsturing en reflectie (Luken, 2009). Dit wil natuurlijk niet zeggen dat wij met de betreffende tweedejaars leerlingen van het VMBO geen start kunnen maken met het kijken naar zichzelf en het leren kiezen. Ook omdat zij dat jaar een keuze moeten maken voor een sector. En als het goed is gebeurt dit voor een deel vanzelf, wanneer je leeromgeving krachtig is. Wanneer ik kijk naar de drie speerpunten van een krachtige leeromgeving, vind ik dat we in mijn team gedeeltelijk voldoen aan die speerpunten. Zeker wat betreft ruimtes en

mogelijkheden die er liggen. Er is nog geen eensgezindheid over wat we daar nu precies mee willen. Misschien ligt hier wel een kans voor ons? Misschien moeten we eerst de stap zetten naar een solide krachtige leeromgeving om vervolgens naar een krachtige loopbaanleeromgeving over te gaan? Eerst eens onderzoeken wat alle geledingen in ons team verstaan onder een krachtige leeromgeving. Voor mij blijft echter één ding het belangrijkste en dat is één van de voorwaarden, namelijk: “Allereerst moet er een positief en veilig klassenklimaat worden gerealiseerd waarbij het initiatief, de ideeën van kinderen worden ondersteund en gestimuleerd (Laevers, 2003, waar hebben we het over?).” Daarnaast pleit ik voor veel individuele aandacht, zoals Richard (2005), Hughes & Karp (2004) en Bimrose, Barnes e.a. (2004) ook concluderen.

3: Onderzoeksmethodologie

In dit hoofdstuk beschrijf ik de onderzoeksinstrumenten die ik gebruik om tot antwoorden op mijn hoofd- en deelvragen te komen. Het betreft een onderzoeksopzet waar in te lezen is hoe ik het onderzoek heb aangepakt. In het volgende hoofdstuk zullen de resultaten van mijn onderzoek aan de orde komen..

De onderzoeksmethode

Het is van belang om te laten zien hoe ik tot resultaten wil komen. Wanneer ik wil bepalen welke onderzoeksmethode ik ga gebruiken ga ik allereerst kijken naar mijn hoofdvraag.

De hoofdvraag is:

Onderzoeksvraag: Wat verstaat het team VMBO-onderbouw van Metameer onder een krachtige leeromgeving?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal ik inzicht moeten krijgen in de meningen -en ervaringen van alle geledingen van het team VMBO-onderbouw. Dit betreft leerlingen, docenten en ouders. In totaal heb ik zeventig leerlingen, zeventig ouders en dertig collega's, waaronder de teamleiding, bij het onderzoek betrokken.

Ik spreek hier dan over een "survey-onderzoek" (Harinck, 2010, p 60.). Dit onderzoek is gericht op een bepaalde populatie, in mijn geval de leerlingen uit het tweede leerjaar van het VMBO op Metameer, hun ouders en docenten. Bij een survey-onderzoek ga ik na hoe die populatie, ook wel onderzoekseenheid genoemd, denkt over een bepaald onderwerp, in mijn geval de krachtige leeromgeving.

Het verzamelen van de data en gegevens.

Ik gebruik onderdelen van de waarnemingsmethodes om mijn survey-onderzoek uit te voeren. Ten eerste heb ik een literatuuronderzoek gedaan. Hierover is te lezen in het voorgaande hoofdstuk. Vervolgens bevraag ik de onderzoekseenheid door middel van vier activiteiten.

- 1)Informeel gesprekken
- 2)Interviews
- 3)Waardenspel
- 4)Enquêtes

Ik zal per activiteit beknopt aangeven hoe ik ze uitvoer en waarom ik hiervoor gekozen heb.

- 1)Informeel gesprekken

De informele gesprekken worden gehouden om een eerste beeld te creëren. Hoe denkt de onderzoekseenheid over een krachtige leeromgeving? Het doel hiervan is om de enquête vorm te kunnen geven en om de betrokkenen alvast kennis te laten maken met mijn onderzoek. Deze gesprekken vinden plaats in de wandelgangen, pauzes, maar ook in de lessen met leerlingen. Deze gesprekken hebben invloed op het vervolg van het onderzoek. Een voorbeeld hiervan is de vraagstelling. Door middel van de informele gesprekken weet ik bijvoorbeeld dat ik de enquête erg duidelijk en simpel zal moeten verwoorden. Hier kwam ik achter, omdat leerlingen en collegae aangaven dat sommige vragen die ik stel erg moeilijk zijn. Verder ben ik erachter gekomen dat het lijkt dat veel mensen dezelfde eisen stellen aan een krachtige

leeromgeving, maar zij kunnen vaak niet aangeven hoe ze deze krachtige leeromgeving willen vormgeven. In mijn interviews en enquêtes zal ik hier dus specifiek naar.

2) Interviews

Ik zie dit als een vervolgstap op de informele gesprekken. Men weet nu dat ik een onderzoek doe en vervolgens ga ik mensen persoonlijk bevrage. De interviews worden gevoerd met de collegae. Ik kies ervoor om de leerlingen op een andere manier te benaderen, namelijk door middel van het waardenspel. Waarom ik hiervoor kies en hoe ik dit uitvoer, komt zo dadelijk terug.

Via een interview krijg ik gerichte informatie over de krachtige leeromgeving, waardoor ik ideeën opdoe. Door de interviews komen belangrijke zaken naar boven die, volgens de geïnterviewde, bijdragen aan de krachtige leeromgeving. Een aantal van deze zaken heb ik nog niet gehoord en ik kan hiermee de enquête beter vormgeven. Ik heb namelijk hierdoor meer items waarnaar ik kan vragen.

3) Waardenspel

Dit is, denk ik, geen officieel onderzoeksinstrument. Ik ben echter van mening dat ik de leerlingen voorafgaand aan de enquête ook gericht moet bevrage, nadat ik ze eerder al informeel heb bevroegd. Ik denk dat ik dit het beste kan doen in groepsverband, omdat ze dan elkaar kunnen helpen. Nadeel hiervan is wel dat ze elkaar kunnen beïnvloeden. Echter, het is een moeilijk onderwerp en zo ontstaat er discussie.

Op deze manier krijg ik eerst een groepsbeeld en hiermee kan ik later met de enquête de leerlingen individueel bevrage.

Het waardenspel is een spel waarbij ik waardenkaartjes maak. Op deze waardenkaartjes staan stellingen. Deze hebben als onderwerp; waar een goed lokaal aan zou moeten voldoen, waar een goede docent aan zou moeten voldoen en waar een goede les met bijbehorend lesmateriaal aan zou moeten voldoen. Het doel is om leerlingen na te laten denken over wat zij belangrijk vinden om goed te kunnen leren. Ik kan hiermee de enquête beter vormgeven. Een voorbeeld is dat sommige waardenkaartjes ‘open deuren’ zijn gebleken en dat ik in de enquête meer moet in moet gaan op ‘hoe’ de leerlingen dit zouden willen zien.

4) Enquête

Met behulp van de uitkomst en ervaringen van eerder genoemde activiteiten kan ik een enquête opstellen. Met deze enquête ga ik gericht onderzoek doen naar de meningen rondom de krachtige leeromgeving. Ondanks dat veel enquêtes gericht zijn op het verkrijgen van kwantitatieve gegevens (aantallen e.d) heb ik ervoor gekozen om veel kwalitatieve gegevens te verkrijgen. Ik ben wél van mening dat ik met kwantitatieve gegevens, een goede en vooral overzichtelijk bewijsvoering en beargumentering kan voeren voor mijn uiteindelijke aanbevelingen. Echter als ik wil weten wat men onder een krachtige leeromgeving verstaat zal ik, naar mijn mening, dieper hierop in moeten gaan. Je moet de onderzoekseenheid niet alleen vragen wat zij verstaan onder een krachtige leeromgeving, maar ook hoe zij deze creëren.

Verwerking, vastlegging en analyse data

De informatie die voortkomt uit de interviews leveren kwalitatieve gegevens op. Ik ga deze gegevens eerst categoriseren en later verwerken in een matrix. Dit is een tabel waarin de meest voorkomende antwoorden op de open vragen worden verwerkt. Zo krijg ik een overzicht van wat alle geledingen per vraag beantwoorden. Ik zal hiervoor de informatie eerst grondig doornemen en per interviewvraag een kort antwoord formuleren. Wanneer er stukken uit de interviews naar voren komen die in hun geheel belangrijk zijn om te benoemen dan zal ik deze als citaat opnemen.

De informatie die voortkomt uit het waardenspel is voornamelijk kwantitatief. Ik zal deze kwantitatieve gegevens verwerken door middel van een frequentieverdeling. Hierin geef ik hoeveel procent van de onderzoekseenheid, in dit geval de zeven klassen, voor een bepaald item heeft gekozen. Dit doe ik per klas. Omdat de leerlingen tijdens het uitvoeren van dit spel zelf met veel opmerkingen komen, waardoor er een klassengesprek kan ontstaan.

De kwantitatieve informatie die voortkomt uit de enquête zal ik op dezelfde manier verwerken. Omdat in mijn enquête voornamelijk naar kwalitatieve gegevens gevraagd wordt, zal ik deze categoriseren en vervolgens verwerken in de eerdergenoemde matrixvorm.

Nadat ik dit alles heb ondernomen ga ik de data analyseren. Ik zal tot conclusies komen door alle verkregen en verwerkte gegevens te bekijken en vergelijken. In hoofdstuk vijf kom ik hierop terug.

Betrouwbaarheid, validiteit en triangulatie

Voordat ik start met het praktijkgedeelte van mijn onderzoek moet ik weten of mijn onderzoeksinstrumenten betrouwbaar en valide zijn. “Met betrouwbaarheid wordt verwezen naar herhaalbaarheid en de nauwkeurigheid van een ‘meting’ (Harinck, 2010, p.73).” Ik ben van mening dat, wanneer ik de interviews, het waardenspel en de enquête steeds opnieuw zou uitvoeren en afnemen, ik dezelfde informatie zal verkrijgen. Dit weet ik, omdat de vragen zo gesteld zijn dat leerlingen ze zelfstandig kunnen invullen en omdat ik ze eerst getest heb. De leerlingen krijgen ruim de tijd, er is geen sprake van tijdsdruk. Ik kan dit echter niet voor 100% garanderen.

Het kunnen verwerken van de gegevens staat of valt met de nauwkeurigheid waarmee ik de gegevens en het verloop van het onderzoek bijhoud. Ik weet van mijzelf dat ik nauwkeurig ben, dit draagt bij aan de betrouwbaarheid van dit onderzoek. Dit geldt ook voor de vragen die gesteld worden. Deze zijn voor alle geledingen vrijwel hetzelfde en helder. Dit laatste heb ik getest door de enquête bij verschillende personen uit te proberen. Omdat ik veel open vragen stel, moet ik ervoor zorgen dat ik voornamelijk afga op wat er letterlijk wordt gezegd of beantwoord en niet vanuit mijn perspectief conclusies ga trekken. Dit maakt het lastig voor de validiteit en vraagt dus veel van mijn nauwkeurigheid. Ik zorg dat de vraagstelling helder is, waardoor ik ook duidelijke antwoorden krijg.

“Met validiteit bedoelen we: heeft het instrument wel datgene te pakken wat we willen weten (Harinck, 2010, p.73)?” Ik ben van mening dat mijn onderzoeksinstrumenten valide zijn. Dit denk ik, omdat ik alle vier de onderzoeksinstrumenten zelf zal uitvoeren en toelichten, waardoor er geen onduidelijkheden kunnen ontstaan. Elke afname gebeurt dus op dezelfde manier. Om tot een betrouwbaar en valide onderzoeksinstrument te komen gebruik ik vier onderzoeksinstrumenten en bevraag ik niet één groep, maar alle geledingen van het

team VMBO-onderbouw. Daarnaast heb ik verschillende literatuur bestudeerd. Door dit alles ontstaat er triangulatie, het gebruik van meerdere gegevensbronnen. De triangulatie wordt, naar mijn mening, versterkt doordat ik in mijn onderzoek kwantitatieve gegevens naast kwalitatieve gegevens leg. Je laat op deze manier niet alleen de ‘harde’ cijfers zien, maar je illustreert ze door citaten van de onderzoekseenheid te geven.

Verder voorkom ik ethische problemen zoals een te grote belasting voor leraren of negatieve reactie van de onderzoekseenheid door iedereen goed te informeren en veel van de activiteiten zelf uit te voeren. Op die manier hoop ik te bereiken dat er begrip en medewerking ontstaat en beperk ik de activiteiten voor anderen, omdat ik alle activiteiten aanstuur.

4: Data-analyse

In dit hoofdstuk zal ik een analyse geven van de verzamelde gegevens. Deze gegevens zijn zowel kwalitatief als kwantitatief van aard. Alle verzamelde gegevens zijn te vinden in bijlage één. De gegevens hebben betrekking op de hoofd- en deelvragen van mijn onderzoek. Deze deelvragen zijn:

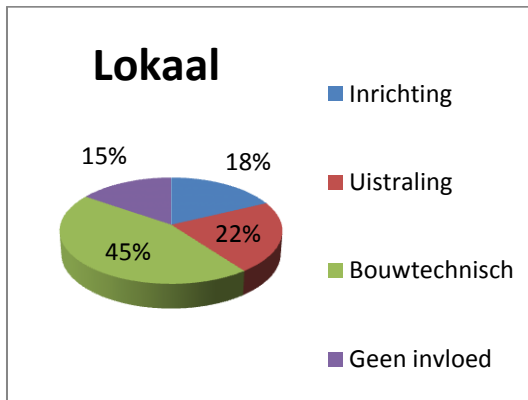
- 1) Wat verstaan de leerlingen onder een krachtige leeromgeving?
- 2) Wat verstaan de collega's, waaronder de teamleiding, onder een krachtige leeromgeving?
- 3) Wat verstaan ouders onder een krachtige leeromgeving?

Wat betreft de enquête zijn er zeventig leerlingen, zeventig ouders (van diezelfde leerlingen) en dertig collegae bevraagd. Alle leerlingen hebben de enquête ingevuld. Verder hebben drieënzestig ouders en achtentwintig collegae de enquête ingevuld.

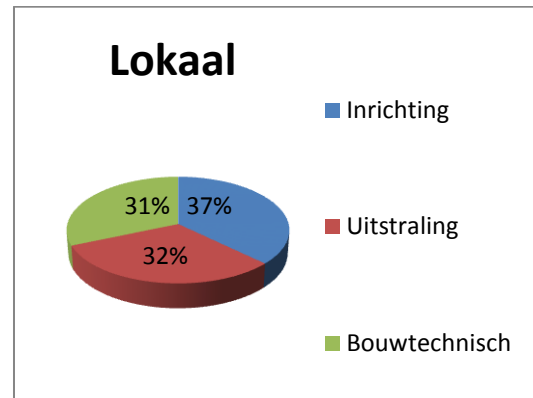
In de theoretische onderbouwing (hoofdstuk twee) geef ik aan dat de literatuurstudie, samen met mijn eigen visie, heeft geleid tot de vorming van drie speerpunten. Deze drie speerpunten vormen in mijn onderzoek de pijlers van een krachtige leeromgeving. Ik zal in dit hoofdstuk per speerpunt aangeven wat de onderzoekseenheden hierover gezegd hebben. Zodoende bestrijk ik alle deelvragen. Tot slot zal ik nog wat opvallende zaken benoemen.

De ruimte (het lokaal)

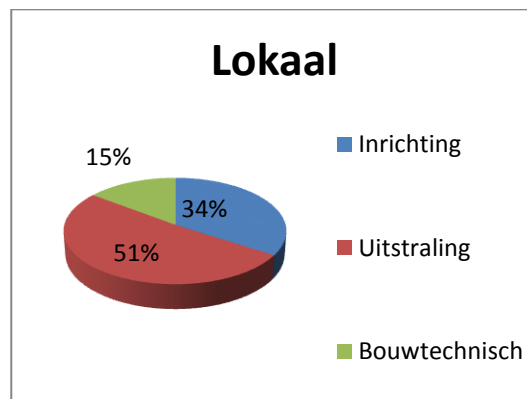
Ik heb onderzocht waar een lokaal aan moet voldoen wil het bijdragen aan een krachtige leeromgeving.

Figuur 1: leerlingen over lokaal

Figuur 2: ouders over lokaal

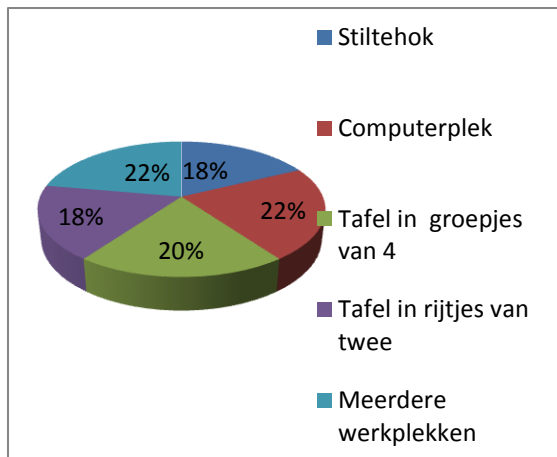
Figuur 3: collegae over lokaal

Ik heb de antwoorden in verschillende categorieën verdeeld. Opvallend is dat leerlingen voornamelijk uitspraken doen in de categorie “bouwtechnisch” (45%) en dat dit bij de ouders en collegae minder vaak wordt genoemd. Met de categorie bouwtechnisch bedoel ik bijvoorbeeld ramen in een lokaal, de ligging van het lokaal of de frisse lucht die er hangt. Ook valt mij op dat er leerlingen zijn die aangeven dat een lokaal geen invloed heeft op hun leren en manier van werken, terwijl dit punt door de collegae en ouders niet wordt gesproken.

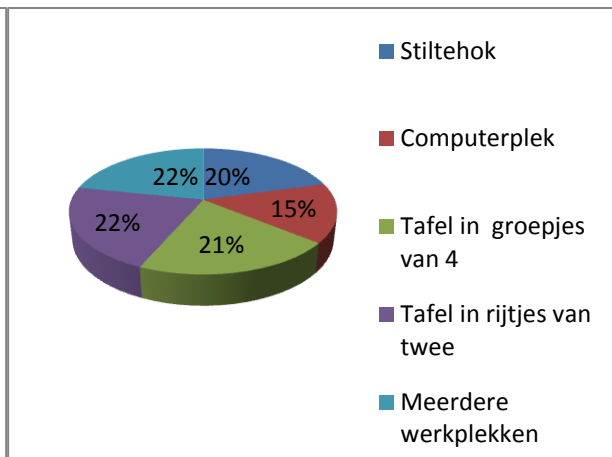
Citaten
Leerlingen
<i>“In een lokaal moet frisse lucht zijn.”</i>
<i>“Een lokaal moet veel ramen hebben, krijg je lekker veel licht binnen.”</i>
<i>“Een lokaal heeft geen invloed op mij.”</i>
<i>“In een lokaal moeten verschillende soorten werkplekken en hoeken zijn.”</i>
Ouders
<i>“Rust uitstralen.”</i>
<i>“Veel licht.”</i>
<i>“Gezelligheid en sfeer uitstralen.”</i>
<i>“Er moeten eigen werkplekken zijn.”</i>
Docenten
<i>“Sfeervol en gezellig.”</i>
<i>“Lokaal moet flexibel zijn om verschillende soorten werkvormen / werkplekken te creëren.”</i>

Figuur 4: citaten van onderzoekseenheid over lokalen.

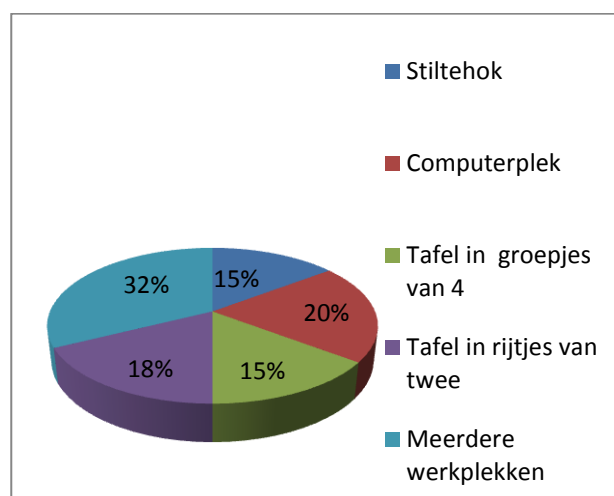
In figuur vier staan citaten. Deze citaten ondersteunen de eerder genoemde gegevens. Daarnaast is te zien dat er door alle bevroagden gesproken wordt over (meerdere) werkplekken in een lokaal. Daarover nu meer.

Figuur 5: leerlingen over voorkeur werkplekken

Figuur 6: ouders over voorkeur werkplekken

Figuur 7: collegae over voorkeur werkplekken

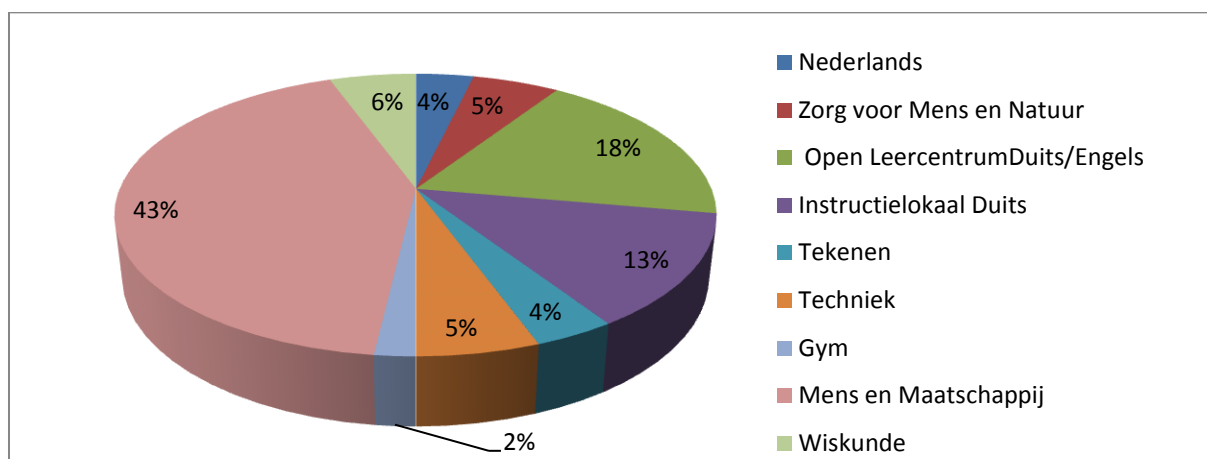
Wat betreft meerdere werkplekken, wordt er door zowel leerlingen, ouders als collegae aangegeven dat dit de voorkeur heeft boven één bepaalde werkplek. Dit is te zien in figuur vijf, zes en zeven.

	Waarom meerdere werkplekken?
Leerlingen	<i>"Van alles wat, omdat je in de les ook van alles wat moet doen."</i> <i>"De ene keer heb ik dit nodig, de andere keer dat."</i>
Ouders	<i>"Hoe meer hoe beter, zo kan elk kind op zijn manier werken."</i> <i>"Elke werkplek is van belang wil je veel afwisseling bieden."</i>
Collegae	<i>"Aansluiten bij verschil in leerlingen vergt meerdere soorten werkplekken."</i> <i>"Wil ik afwisselend lesgeven, dan moet ik van alles tot mijn beschikking hebben."</i>

Figuur 8: citaten waarom meerdere werkplekken nodig zijn door leerlingen, ouders en collegae

Een aantal redenen voor het kiezen van meerdere werkplekken staan in figuur acht als citaten weergegeven. Leerlingen geven bijvoorbeeld aan dat, wanneer je afwisseling in opdrachten hebt, je ook verschillende werkplekken nodig hebt. Collegae hebben het over verschil in leerlingen. Zij willen tegemoet komen aan die verschillen door meerdere manieren van

werken/leren aan te bieden. Zij geven aan dat je dit kan bereiken door meerdere soorten werkplekken te creëren.

Figuur 9: welk lokaal is het fijnst volgens leerlingen?

Hierbij aansluitend geven leerlingen (43%) aan dat ze het lokaal van Mens en Maatschappij het fijnste vinden en daar het beste leren. Dit is te zien in figuur negen.

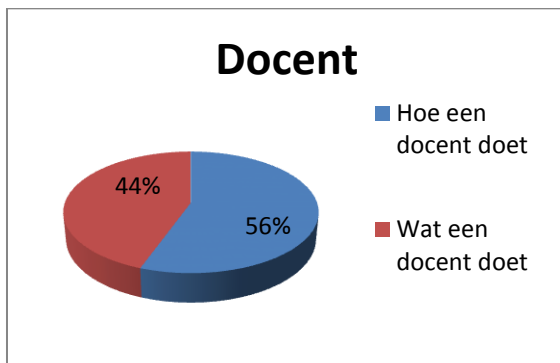
Citaten					
Mens en Maatschappij	Open Leercentrum En/DU	Instructie-lokaal Duits	Wiskunde	Zorg voor Mens en Natuur	Gym
"Daar heb je alles wat je nodig hebt"	"Je hebt daar én pc's én werktafels."	"Het ziet er erg gezellig uit."	"Het is handig dat dit lokaal uit 3 delen bestaat, kan je veel afwisselen."	"Er is ook een praktijkhoek, het koken, en dat vind ik leuk."	"Ik kan mij moeilijk concentreren en daar mag ik mij laten gaan."
"Lekker ruim en er is voor elke leerling een goede werkplek die bij 'm past."	"Je kan daar veel dingen uit het boek ook op de pc doen."	"Er hangen allemaal dingen uit Duitsland."	"Wiskunde is een erg rustig lokaal."	"Je kunt er meerdere dingen in 1 lokaal doen."	"Ik wil later iets met sport gaan doen en dit hoort daarbij."

Figuur 10: citaten waarom lokalen fijn zijn volgens leerlingen?

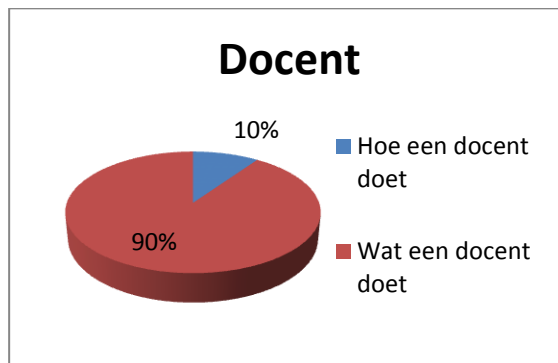
In figuur tien wordt aangegeven waarom leerlingen een aantal lokalen fijn vinden. Mij valt op dat leerlingen regelmatig aangeven dat het gaat om wat bij hen past. Zij hebben het over alles wat ze zelf nodig vinden, over persoonskenmerken zoals concentratie waar ze moeite mee hebben. Ook lees ik dat ze het snel hebben over het vak wat in het lokaal wordt gegeven en niet over het lokaal zelf. Terwijl er in de enquête wel naar het lokaal wordt gevraagd.

Docent, de bijbehorende les met lesmateriaal.

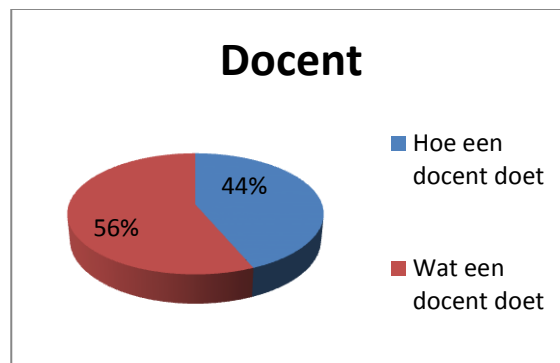
Ik heb onderzocht waar een docent en zijn les aan moeten voldoen willen ze bijdragen aan een krachtige leeromgeving. Ik noem deze twee speerpunten hier samen, omdat deze twee sterk met elkaar verbonden zijn. De docent ontwerpt de les met het lesmateriaal. Zij hebben invloed op elkaar.

Figuur 11: leerlingen over docent

Figuur 12: ouders over docent

Figuur 13: collegae over docent

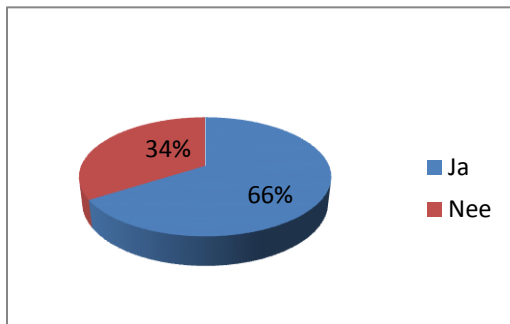
Er is hierbij in de bovenstaande figuren gecategoriseerd in

- Hoe een docent doet. (als persoon)
- Wat een docent doet. (concrete handelingen)

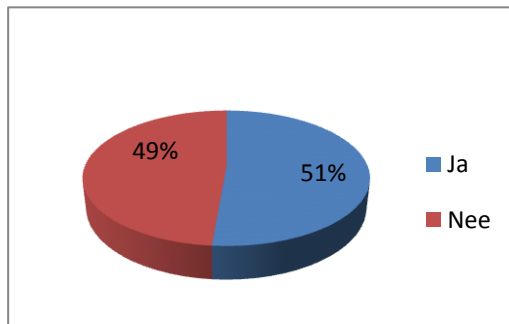
Onder de categorie 'hoe een docent doet' schaar ik allerlei persoonlijke kenmerken die de docent als persoon moet hebben/uitstralen, volgens de onderzoekseenheden. Onder de categorie 'wat een docent doet' schaar ik de concrete handelingen die een docent verricht om ervoor te zorgen dat iedereen op zijn manier kan werken en leren. Een voorbeeld van 'wat een docent doet' kan zijn dat een docent de les zo indeelt dat er een wisseling is van sturend leren naar zelfstandig leren.

Beiden categorieën worden even belangrijk gevonden door de leerlingen en mijn collegae. Leerlingen gebruiken bij de categorie 'hoe een docent doet' termen als "humor, behulpzaam, rustig en vriendelijk". Citaten zijn te vinden in de bijlage.

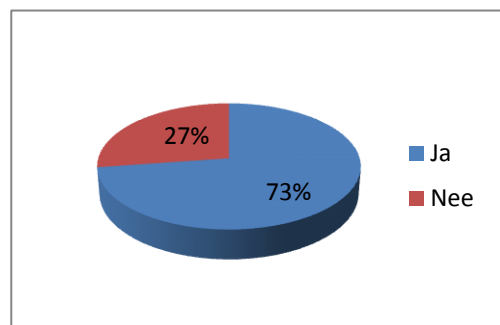
Daar tegenover staat dat de ouders veel meer belang hechten aan 'wat een docent doet'. In hoofdstuk vijf kom ik hierop terug. 'Hoe een docent doet' heeft vaak te maken met het contact dat een docent met een klas of een individuele leerling heeft. Daarover nu meer.

Figuur 14 leerlingen: moet docent goed op kunnen schieten met alle leerlingen?

Figuur 15 ouders: moet docent goed op kunnen schieten met alle leerlingen?

Figuur 16 collegae: moet docent goed op kunnen schieten met alle leerlingen?

In achtereenvolgens figuur veertien, vijftien en zestien is te lezen wat de onderzoekseenheden hebben geantwoord op de vraag of de docent met iedere leerling goed moet kunnen opschieten. Hierbij valt op dat de meerderheid hier “ja” antwoordt.

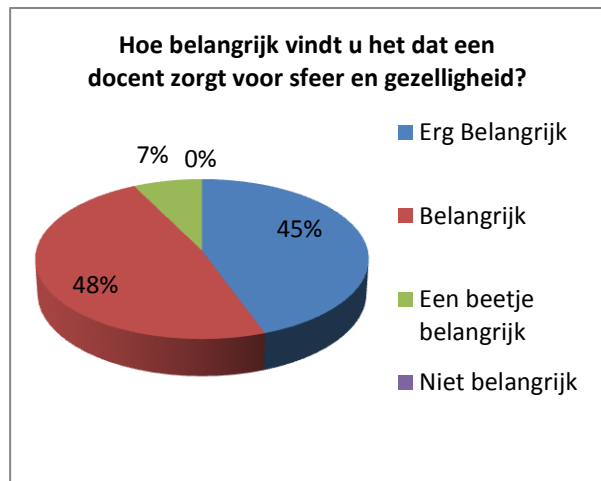
Citaten
Leerlingen
<i>“Docent heeft het niet alleen over school, maar maakt ook praatje met je over persoonlijke dingen.”</i>
Ouders
<i>“Dit stimuleert en motiveert leerlingen.”</i>
Collegae
<i>“Wanneer leerlingen open zijn en zichzelf durven te zijn.”</i>

Figuur 17: waaraan merkt men dat een docent goed met leerlingen kan opschieten?

In figuur zeventien zijn een aantal citaten te vinden. Hierbij was de vraag waaraan je kunt merken dat een docent goed kan opschieten met de leerlingen.

Figuur 18: leerlingen

Figuur 19: ouders

Figuur 20: collegae

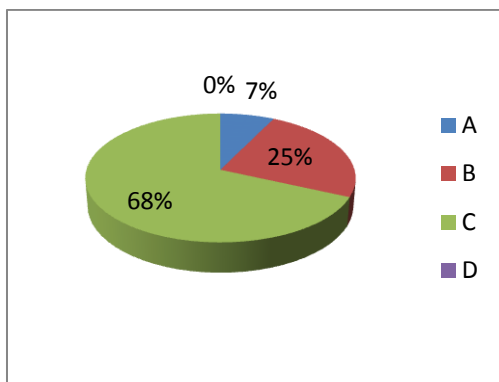
Hierop aansluitend wordt er door de onderzoekseenheden aangegeven dat gezelligheid en sfeer erg belangrijk worden gevonden. In bovenstaande figuren is dit te zien. De collegae hebben ook aangegeven hoe ze gezelligheid en sfeer bereiken in hun les. Zij hebben het over interesse tonen in de leerlingen, maar ook openheid en eerlijkheid worden genoemd. Citaten van deze antwoorden zijn te vinden in de bijlage.

Kies het antwoord dat het beste bij jou past.

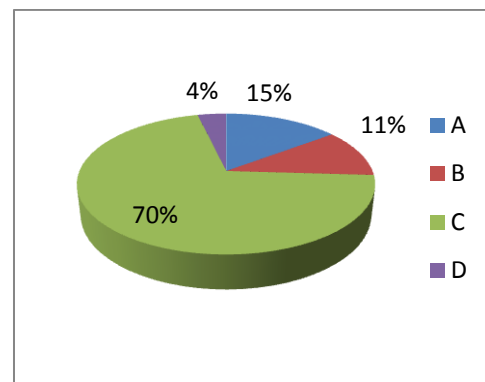
- A) Een docent moet meer aan de **h le klas** uitleggen dan aan leerlingen **individueel**.
B) Een docent moet meer aan leerlingen **individueel** uitleggen dan aan de **h le klas**.
C) Een docent moet net zo veel aan de **h le klas**, als aan leerlingen **individueel** uitleggen.
D) Iets anders, namelijk.....

Figuur 21: vraag over uitleg van een docent.

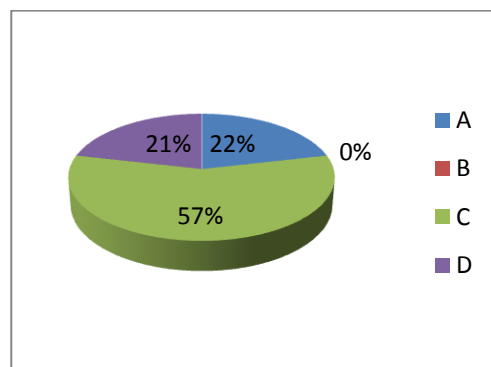
Wanneer het gaat over de manier waarop een docent de lessen vorm kan geven, wat zijn rol daarin is wil hij bijdragen aan de krachtige leeromgeving, komen er een aantal zaken naar voren. In figuur eenentwintig is een vraag te zien die aan de onderzoekseenheden is gesteld.

Figuur 22: antwoord leerling

Figuur 23: antwoord ouders

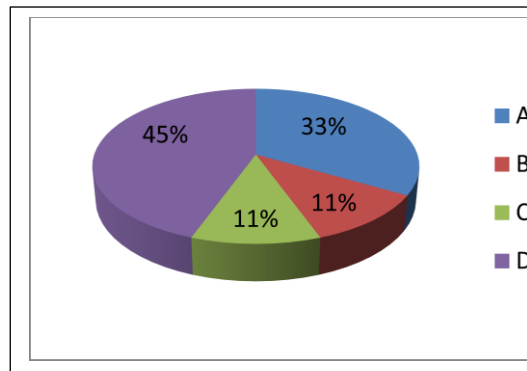

Figuur 24: antwoord collegae

Er is in de bovenstaande figuren te zien dat een grote meerderheid van de onderzoekseenheden kiest voor antwoord C. In de bijlage is te lezen dat de onderzoekseenheden die voor antwoord 'D' hebben gekozen vinden dat een docent een gedeelte van de les uitleg moet geven en een deel van de les de leerlingen zelfstandig moet laten werken. Verder lees ik dat er nog een tamelijk groot aantal collegae (22%) kiest voor antwoord A.

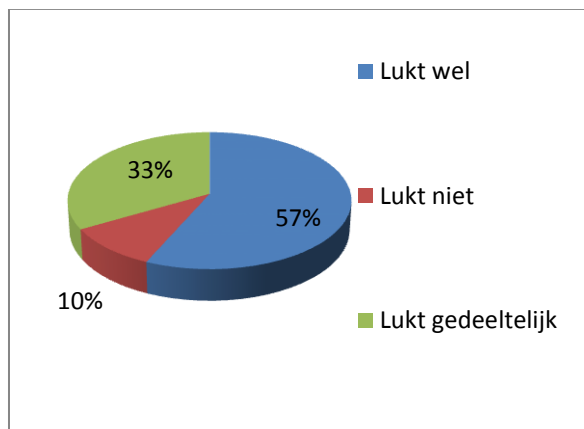
Welke van de volgende ‘manieren’ van lesgeven gaat jou het gemakkelijkste af?

- A) Sturing geven
- B) Leerlingen zelfstandig laten werken
- C) Ervaringsleren
- D) Allemaal

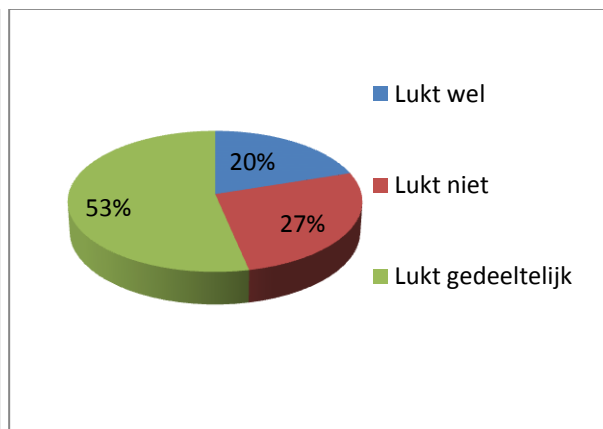

Figuur 25: manieren van lesgeven

Antwoord A, ‘Een docent moet meer aan de héle klas uitleggen’, strookt met het feit dat 33% van de docenten aangeeft dat sturing geven in de les hen het beste afgaat, zoals aangegeven is in figuur vijftwintig. Daarin is ook te zien dat 45% van de docenten aangeeft dat een mix van deze ‘manieren’ van lesgeven hen het gemakkelijkste afgaat. Er zijn allerlei mogelijkheden om de lessen vorm te geven en ook een allerlei ‘manieren’ van lesgeven te creëren. In deze tijd wordt hierbij veelvuldig gebruik gemaakt van multimedia en ook door mijn collegae wordt aangegeven dat ze dit graag willen. Citaten zijn te vinden in de bijlage. De vraag is nu of het gebruik van multimedia lukt?

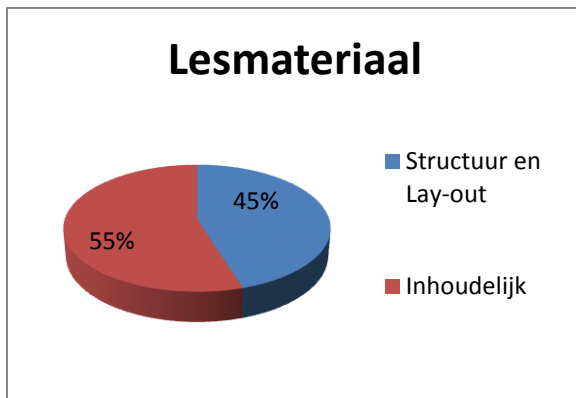

Figuur 26: lukt het computergebruik?

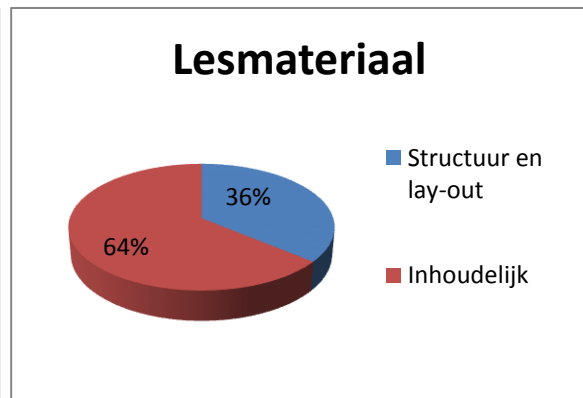

Figuur 27: lukt het beamer- en smartbordgebruik?

Ik lees uit de gegevens dat mijn collegae aangeven dat dit allemaal nog niet wil lukken. In de bijlage zijn citaten te vinden met betrekking tot het antwoord op de vraag waarom dit gebruik niet lukt. Niet weten hoe het werkt is daarbij een belangrijk item.

Figuur 28: uitspraken ouders lesmateriaal

Figuur 29: aantal collegae lesmateriaal

Het lesmateriaal moet volgens de collegae en de ouders voldoen aan een aantal eisen wil het bijdragen aan het leren en de eigen manier van werken door de leerlingen. In figuur achtentwintig en negenentwintig is een indeling gemaakt in twee categorieën, namelijk de inhoud van het lesmateriaal en de structuur en lay-out van het lesmateriaal. In die twee categorieën zijn alle antwoorden gegeven.

Citaten
Collegae
<i>"Lay-out moet uitdagend en aantrekkelijk zijn."</i>
<i>"Mogelijkheden om inhoud op verschillende manieren aan te bieden om aan te sluiten bij verschillende leerlingen."</i>
Ouders
<i>"Bevat verschillende manieren om inhoud aan te bieden, zodat het aansluit bij meerdere leerlingen."</i>
<i>"Aantrekkelijk en uitdagend."</i>

Figuur 30: ouders en collegae over het lesmateriaal

Citaten over het lesmateriaal zijn in de bovenstaande figuur te vinden. Door beide onderzoekseenheden wordt er over aantrekkelijkheid en uitdaging gesproken, bijvoorbeeld door op verschillende manieren lesinhoud aan te bieden.

Het gaat hier nu te ver om alle antwoorden te benoemen rondom de docent, zijn lessen en het bijbehorende lesmateriaal. Ik wil hier nog een aantal opvallende items weergeven die steeds terug te vinden zijn in de antwoorden van de onderzoekseenheden. Ik zal per item weergeven wat mij is opgevallen. Deze items zijn:

1. Differentiatie en omgaan met verschillen
2. Rust, orde en structuur
3. Dialoog

Differentiatie en omgaan met verschillen

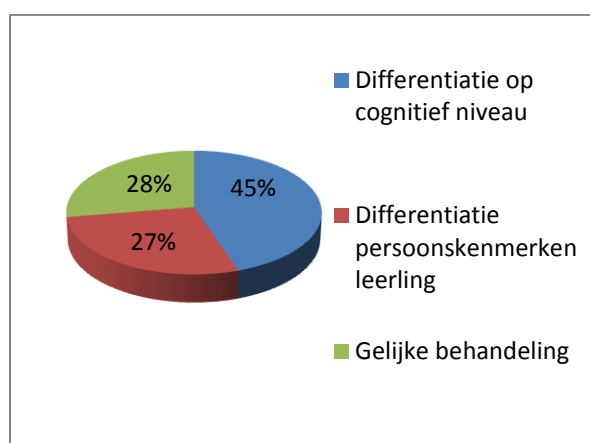
Citaat bij de vraag: Hoe kan een docent bijdragen aan een krachtige leeromgeving?

“Wij zijn een team waar alle niveaus van het vmbo bij elkaar zitten. Dit betekent automatisch dat het allerbelangrijkste differentiatie is. Differentiatie op niveau, maar ook differentiatie per leerling zelf. Ik bedoel hiermee dat we ook naar de persoon moeten kijken en daarop kunnen aansluiten.”

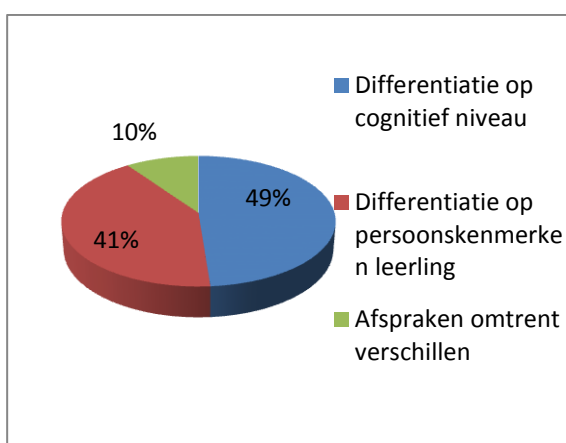
“In een lokaal waar meerdere werkplekken zijn kan je meerdere leerlingen bedienen. Krachtige leeromgeving betekent, voor mij, namelijk ook een verscheidenheid aan opdrachten aanbieden om aan te sluiten bij de verscheidenheid aan personen.”

Figuur 31: differentiatie door collegae

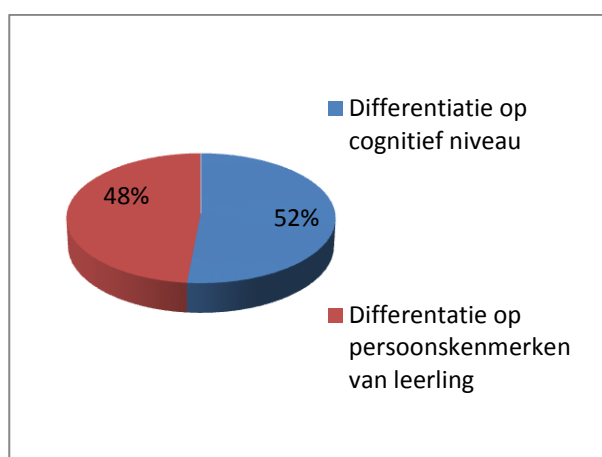
In de interviews die ik heb gevoerd met collegae hebben we het over differentiatie gehad. In figuur eenendertig zijn hiervan een tweetal citaten opgenomen waaruit blijkt dat ‘aansluiten bij alle leerlingen’ centraal staat.

Figuur 32: leerlingen over omgaan met verschillen

Figuur 33: ouders over omgaan met verschillen

Figuur 33: collegae over omgaan met verschillen

In de enquêtes wordt specifiek gevraagd hoe docenten omgaan met verschillen tussen leerlingen. In de antwoorden wordt gesproken over aansluiten bij deze verschillen door middel van differentiatie. Ik heb dit gecategoriseerd in differentiatie op niveau en differentiatie op persoonskenmerken. Daarnaast wordt door leerlingen gesproken over gelijke

behandeling (28%). Mij valt op dat 41% van de ouders en 48% van de collegae, belang hechten aan de categorie ‘differentiatie op persoonskenmerken van de leerling’.

Citaten
Leerlingen
<i>“Iedereen is anders dus iedereen op zijn/haar manier aanspreken en helpen.”</i>
<i>“Opdrachten anders beoordelen als iemand een ander niveau heeft.”</i>
Ouders
<i>“Competenties per niveau maken en ontwikkelen per vak.”</i>
<i>“Aansluiten bij hoe het kind is, het persoon.”</i>
Collegae
<i>“Ik benader leerling individueel en probeer bij ze aan te sluiten (niveau en hoe zij/hij is.).”</i>
<i>“Ik pas continu mijn les aan, aan de vraag van de leerlingen. Flexibiliteit en improvisatie.”</i>

Figuur 34: citaten omgaan met verschillen

Citaten
Ouders
<i>“Er moet orde en discipline zijn door middel van duidelijke afspraken en consequenties.”</i>
<i>“De docent moet, samen met de leerlingen, op zoek gaan naar oorzaken (ook bij zichzelf.).”</i>
Collegae
<i>“Les aanpassen aan behoeften leerlingen.”</i>
<i>“Van te voren afspraken maken over zaken rondom orde, zoals mond dicht wanneer iemand het woord heeft.”</i>

Figuur 35: citaten door ouders/collegae. Antwoorden op de vraag “hoe kan een docent ervoor zorgen, dat wanneer een les niet goed gaat, deze les wél goed gaat?”

In figuur vierendertig zijn citaten hierover te vinden. Deze citaten hebben betrekking op de vraag hoe docenten kunnen omgaan met verschillen in leerlingen, volgens de onderzoekseenheden. Mij valt op dat het hier inderdaad gaat over het aansluiten per leerling op niveau en persoon. Hoe dat moet gebeuren vind ik niet geheel duidelijk worden uit de antwoorden die worden gegeven, ondanks dat dit wel de vraag was.

Rust, orde en structuur

Een veelvoorkomend item, waarover voornamelijk de ouders en collegae spreken, is de rust, orde en structuur die er in de les behoort te zijn. In figuur vijfendertig zijn een aantal van deze antwoorden te zien die ouders en collegae hebben gegeven als antwoord op de eerdergenoemde vraag. In de bijlage zijn voorbeeld van afspraken te vinden die leerlingen helpen om beter te leren, volgens de onderzoekseenheid.

Dialogoog

Het laatste item wat ik aan bod wil laten komen is de dialogoog. Omdat in de literatuurstudie bij het begrip krachtige leeromgeving gesproken wordt over de dialogoog met leerlingen is er in het onderzoek specifiek gevraagd naar hoe docenten goede gesprekken kunnen voeren, volgens de onderzoekseenheid.

Citaten leerlingen	
Individueel gesprek	Gesprek met klas
<i>“Docent geeft het gevoel/vertrouwen dat dit tussen ‘ons’ blijft.”</i>	<i>“Docent houdt rekening met iedereen en luistert naar iedereen.”</i>
<i>“Docent vertelt ook persoonlijke dingen, zodat leerling dat ook doet.”</i>	<i>“Docent zorgt ervoor dat over alles kan gesproken worden.”</i>
Citaten ouders	
Individueel gesprek	Gesprek met klas
<i>“Luistert echt en laat de leerling uitspreken.”</i>	<i>“Docent blijft rustig.”</i>
<i>“Er is vertrouwen en openheid/eerlijkheid.”</i>	<i>“Is open en eerlijk.”</i>
Citaten collegae	
Individueel gesprek	Gesprek met klas
<i>“Openheid en eerlijkheid tonen.”</i>	<i>“Naar iedereen luisteren.”</i>
<i>“Vertrouwen geven.”</i>	<i>“Afspraken maken hoe je dit gesprek gaat voeren.”</i>

Figuur 36: citaten over hoe docent gesprekken moet voeren

Hier, in figuur zesendertig, zijn per onderzoekseenheid een viertal citaten te lezen. Het contact met de klas en de leerling staat in deze citaten centraal.

Tot slot

Door, per speerpunt, de verworven gegevens toe te lichten en analyseren heb ik allerlei inzichten gekregen over facetten van de krachtige leeromgeving. In hoofdstuk vijf zal ik verdere conclusies trekken en aanbevelingen doen.

5: Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk vergelijk ik de literatuur met de bevindingen van mijn onderzoek. Ik trek hierbij conclusies en geef hiermee antwoord op mijn onderzoeksvraag. Dit resulteert vervolgens in een aantal aanbevelingen voor het team VMBO-onderbouw van Metameer. Ik noem hier nogmaals mijn hoofdvraag.

“Wat verstaat het team VMBO-onderbouw van Metameer onder een krachtige leeromgeving?”

Vergelijking met literatuur, conclusies en aanbevelingen

In de door mij bestudeerde literatuur worden als speerpunten lokaal, de docent en de bijbehorende les en lesmateriaal genoemd. Onder andere Lodewijks (1993), Laevers (2003) en Simons (2005) spreken hierover. Daarom heb ik mijn onderzoek gericht op deze speerpunten. Ik zal hier per speerpunt conclusies trekken en aanbevelingen doen. Bij de bespreking van ‘lokaal’ en ‘differentiatie’ kom ik terug op het begrip ‘inclusie’ waarover ik in mijn inleiding al kort gesproken heb.

De ruimte (het lokaal)

Kuijpers et al.(2006) geven aan dat aansluiten bij verschillen in leerstijl belangrijk is in een krachtige leeromgeving. Leerstijlen zoals Kolb ze omschrijft. Kolb maakt een onderscheid tussen vier leerstijlen en dus vier ‘soorten’ leerlingen, namelijk: de doener, de denker, de bezinner en de beslisser. Hierdoor kunnen zoveel mogelijk leerlingen op hun eigen manier werken en tot hun recht komen. Laevers heeft het ook over de “flexibiliteit van de ruimte en een rijke omgeving die aansluit bij de kinderen”(2003).

Uit mijn onderzoek is gebleken dat een lokaal, volgens de onderzoekseenheden, meerdere werkplekken moet hebben om tegemoet te komen aan verschillen tussen leerlingen (zie figuur 5 t/m 7 in hoofdstuk 4).

Ik kan niet zeggen dat dit altijd te maken heeft met de leerstijl van de leerlingen. Uit de gegevens is namelijk niet gebleken dat leerlingen leerstijlen als zodanig herkennen. Ook collegae en ouders spreken niet veel over leerstijlen wanneer ze het hebben over meerdere soorten werkplekken.

Toch kunnen leerlingen heel goed aangeven wat en waarom een lokaal bij hen past. Wanneer iedere leerling op zijn eigen manier kan werken, op zijn eigen niveau en met zijn eigen persoonlijke kenmerken spreken we, mijns inziens, van inclusief onderwijs. Het type onderwijs dat in de komende jaren verder ontwikkeld moet worden. Dit kan mede door meerdere soorten werkplekken in een lokaal bereikt worden, mits men weet op welke manier deze werkplekken worden ingezet.

Daarnaast kan ik uit het onderzoek opmaken dat leerlingen minder waarde hechten aan de uitstraling van een lokaal dan ouders en collegae dat doen (zie figuur twee in hoofdstuk 4). Zij vinden de invloed van docent en de inhoud van de les veel belangrijker voor hun leren dan de inrichting van een lokaal. Er is bij de leerlingen zelfs een groep die aangeeft dat de inrichting van een lokaal geen invloed heeft op hun leren. Wel noemen leerlingen bouwtechnische zaken, als frisse lucht en veel ramen, als belangrijke items die invloed hebben op hun leren en eigen manier van werken.

Wat zegt het feit dat, behalve ikzelf, ook mijn collegae en ouders de inrichting en uitstraling van een lokaal veel belangrijker vinden dan de leerlingen (figuur 1 t/m 3 in hoofdstuk 4)? Misschien zijn leerlingen zich nog niet bewust van de invloed van een lokaal op hun leren? Misschien focussen ouders en collegae zich te veel op die inrichting en uitstraling? Aan de andere kant noemen leerlingen wel een aantal malen zaken zoals ‘gezelligheid’ en ‘dat er spullen van een vak moeten hangen’(zie figuur 4 in hoofdstuk 4) .

Mijn aanbevelingen omtrent het speerpunt **de ruimte (het lokaal)** zijn:

Een bijeenkomst houden om met het team te bespreken welke werkplekken we allemaal hebben. Vervolgens moeten we bespreken waarvoor en hoe we ze kunnen inzetten. Voor deze bijeenkomst zullen we eerst geïnformeerd moeten worden over wat de verschillende leerstijlen inhouden, zodat we ze kunnen herkennen. Onze RT-specialist en orthopedagoog kunnen hierbij helpen, omdat zij goed op de hoogte zijn van de verschillende leerstijlen.

Docent en de bijbehorende les

Door Laevers (2003) en Lodewijks (1993) wordt aangegeven dat de flexibiliteit en het kunnen aansluiten bij leerlingen, punten zijn die bijdragen aan een krachtige leeromgeving. Dit geldt ook voor het zorgen voor afwisseling tussen sturend leren, zelfstandig leren en ervaringsleren. Uit mijn onderzoek is gebleken dat in het team VMBO- onderbouw van Metameer de leerlingen en collegae de persoonskenmerken van de docent erg belangrijk vinden in de les (zie figuur 11 in hoofdstuk 4). Gezelligheid, contact en sfeer staan centraal (zie figuur 18 in hoofdstuk 4). Hieruit concludeer ik dat dit een grote invloed heeft op de leerlingen. Termen als behulpzaam, humoristisch, interesse en begrip tonen worden voornamelijk door leerlingen en collegae genoemd. In de literatuur wordt hier amper over gesproken.

De meerderheid van de onderzoekseenheden vindt bijvoorbeeld dat een docent goed moet kunnen opschieten met alle leerlingen (zie figuur 14 t/m 17 in hoofdstuk 4). Wat mij opvalt is dat ouders dit ook wel belangrijk vinden, maar aan de andere kant hechten zij meer waarde aan “wat een docent moet doen”, dus meer aan de concrete handelingen (zie figuur 12 in hoofdstuk 4). De docent moet zorgen voor kennis en inhoud in de les. Een rijke omgeving met een rijke inhoud, zoals Laevers (2003) het noemt. Wanneer ik kijk naar de gezelligheid en sfeer in de klas dan vinden ouders dit lang niet zo belangrijk als de leerlingen (zie figuur 18 t/m 20 in hoofdstuk 4). Kortom: de invloed van de docent op het contact en de sfeer van de les is, in de ogen van de leerlingen, bepalend voor het leren en de eigen manier van werken. Voor de ouders heeft dit geen prioriteit en ook in de literatuur wordt er weinig over gesproken. Er is dus een verschil in wat de onderzoekseenheden vinden. Er dient een balans gevonden te worden in de focus op ‘hoe een docent doet’ en ‘wat een docent doet’. Contact en sfeer staan, mede door ‘hoe de docent doet’, al centraal in het team. Hierdoor zou de focus meer gelegd kunnen worden op ‘wat een docent doet’.

Rust, orde en structuur zijn items die door ouders en collegae genoemd worden als zaken die bijdragen aan een krachtige leeromgeving. Dit strookt met wat Laevers (2003) zegt. Hij geeft aan dat duidelijke en heldere regels in de les, maar ook omgangsnormen, een voorwaarde zijn om een krachtige leeromgeving te ontwikkelen. Uit dit onderzoek is niet gebleken of wij in ons team hier meer/minder aandacht aan moeten besteden. Wel kan ik concluderen dat het belangrijk wordt gevonden, door met name ouders en collegae. Dit wordt meegenomen in de

aanbevelingen.

Zoals eerder gezegd draagt, volgens Lodewijks (1993) en Laevers (2003), een docent bij aan een krachtige leeromgeving wanneer hij zorgt voor afwisseling in sturend leren, zelfstandig leren en ervaringsleren. Wat ik vreemd vind is dat er in mijn onderzoek door weinig collegae wordt aangegeven dat zij ervaringsleren gebruiken om aan te sluiten bij de leerlingen.

Ervaringsleren wordt door hen ook niet genoemd als hulpmiddel om bijvoorbeeld differentiatie en afwisseling te bieden. Door de VO-raad (2010) wordt hierover in het stimuleringsplan LOB wel degelijk gesproken. Ik niet goed verklaren, waarom ervaringsleren door collegae niet veel wordt genoemd. Misschien heeft het geen prioriteit of had ik er specifiek naar moeten vragen? Een andere verklaring zou kunnen zijn dat docenten ervaringsleren niet zien als een hulpmiddel om de leeromgeving krachtig te maken of misschien weten ze niet goed hoe ze dit kunnen realiseren?

Tot slot geven collegae aan dat ze graag met multimedia willen werken om de lessen te verbeteren. Ze zien het als een hulpmiddel om beter aan te sluiten bij de verschillende leerlingen en te zorgen voor afwisseling. Ze geven aan dat dit nog niet goed lukt (zie figuur 26 en 27 in hoofdstuk 4). Ze geven aan weinig ervaring en kennis te hebben om goed met deze multimedia te werken.

Mijn aanbevelingen omtrent **de docent en de bijbehorende les** zijn:

Er moet een bijeenkomst gepland te worden om met het team te bespreken hoe je een les vormgeeft. Wanneer hier afspraken over worden gemaakt moet er een traject worden ingezet waarin elke docent bij een collega kan gaan observeren. Hierdoor kan men elkaar tips geven. Onze teamcoach zou hierin een rol kunnen vervullen als het gaat om feedback geven.

Wat betreft het ervaringsleren stel ik voor om de verschillende docenten van de leergebieden (dit zijn de vakken die samenwerken) aangeven wat zij onder ervaringsleren verstaan en of zij dit misschien al aanbieden. Vervolgens geven zij aan hoe ze ervaringsleren verder willen ontwikkelen en in welk tijdsbestek.

Elke dinsdag hebben we een teamvergadering. Eén keer in de maand kan er tijd worden besteed aan het gebruik van multimedia. Telkens wordt er door een expert een nieuw element van de multimedia toegelicht. Docenten krijgen een periode om hiermee te oefenen en tijdens de volgende bijeenkomst kunnen de ervaringen worden uitgewisseld.

Overige items: Differentiatie

Differentiatie is één van de belangrijkste zaken binnen de krachtige leeromgeving, zowel in de uitslag van de verschillende onderzoekseenheden als ook in de literatuur. Door aan te sluiten bij elke leerling maak je het mogelijk dat elke leerling zich op zijn eigen manier en tempo kan ontwikkelen. Uit het onderzoek blijkt dat we als team een gezamenlijk gedragen visie hebben waardoor we differentiatie op persoonskenmerken belangrijk vinden. Het blijkt dat de collegae hier aandacht aan besteden. Differentiëren naar niveau is minder goed ontwikkeld, terwijl we dit ook belangrijk vinden (zie figuur 31 in hoofdstuk 4).

Differentiatie is nodig vanwege de invoering van passend onderwijs waarbij er niet alleen gekeken wordt naar het cognitief niveau van een leerling, maar ook naar zijn persoonlijke kenmerken. Als het onderwijs probeert hierbij aan te sluiten is er sprake van inclusie.

Mijn aanbeveling omtrent **differentiatie** is:

Differentiatie op niveau gebeurt al binnen ons team. Maar we doen het niet allemaal op dezelfde manier. We moeten differentiatie verder ontwikkelen. Te denken valt aan lesmateriaal op verschillende niveaus, maar ook aan de manier waarop je instructie geeft op verschillende niveaus. Ook dit zou een agendapunt moeten worden voor de leergebiedbijeenkomsten.

Overige items: Dialoog en reflectie.

In literatuur staat dat er ruimte moet zijn voor dialoog met de leerling (Simons 1992 en Laevers 2003). Centraal in deze dialoog staat de (zelf)reflectie. Dit geven Kuijpers et al. (2006) ook aan. Daarnaast pleiten Richard (2005), Hughes en Karp (2004) en Bimrose, Barnes e.a (2004) voor veel individuele aandacht, mede door de dialoog en reflectie. Ondanks dat dit één van de belangrijkste zaken is binnen de literatuur over de krachtige leeromgeving wordt dit weinig genoemd door de verschillende onderzoekseenheden. Vooral ouders en leerlingen zeggen hier weinig over, collegae wat meer. Dit laatste komt misschien omdat we dit jaar in het team zijn gestart met reflectiegesprekken, waardoor het één van de prioriteiten van dit schooljaar is geweest. In literatuur wordt aangegeven dat de persoonlijke begeleiding, mede door het bevorderen van de dialoog en reflectie, erg belangrijk zijn in een krachtige leeromgeving. Waarom wordt dit in mijn onderzoek niet genoemd? Dit kan komen door:

- het onderzoek zelf. Ik heb mij hier niet specifiek op gericht.
- dat, met name ouders en leerlingen, de termen niet goed kennen.
- de inhoud van de lessen en het contact met elkaar belangrijker wordt gevonden.

Omdat in literatuur (VO raad, 2010) veel wordt gesproken over de dialoog en reflectie en omdat er een traject is gestart in ons team rondom reflectiegesprekken resulteert dit in de volgende aanbeveling:

De reflectiegesprekken worden elke periode gehouden. Mijn voorstel is om ze telkens te evalueren om vervolgens elkaar te coachen en de gesprekken te verbeteren. Daarnaast zijn we een traject gestart met didactisch coachen in het schooljaar 2010-2011. Dit traject zou verder ingezet moeten worden. Leerlingen moeten gaan reflecteren op zichzelf en samen met de docenten in gesprek gaan over hun schoolwerk. Docenten moeten hierin verder gecoacht worden. Bij elkaar in de les kijken en video interventies zijn hier voor mogelijke opties om in te zetten. Hulp door een externe instantie is hierbij gewenst, eventueel kan onze teamcoach opgeleid worden tot videointerventiecoach.

Samengevat zijn hier mijn aanbevelingen:

- 1) Verscheidenheid aan werkplekken creëren. Dit kan binnen de bestaande ruimtes.
- 2) Deze werkplekken zodanig inzetten zodat ze zoveel mogelijk aansluiten bij verschillende leerstijlen. Docenten moeten dan wel op de hoogte zijn van deze leerstijlen en de manier waarop je hier rekening mee kunt houden. Zij kunnen vop grond daarvan bewust kiezen voor bepaalde werkplekken
- 3) Terug naar de basis: met het team bespreken hoe je een les vormgeeft en zorgt voor:
 - Orde en structuur (hierover afspraken maken die gelden voor het gehele team)
 - Afwisseling in de les. Afwisseling in sturing door de docent, zelfstandig werken en het eerdergenoemde ervaringsleren.
 - Uitdaging en het wekken van interesse.
- 4) Ervaringsleren binnen alle leergebieden in kaart brengen en ontwikkelen.
- 5) Maandelijks docenten hulp bieden bij het gebruik van multimedia.
- 6) Differentiatie op niveau verder ontwikkelen. Differentiatie op persoonskenmerken blijft belangrijk, zeker gezien het inclusief onderwijs, maar heeft niet de eerste prioriteit.
- 7) Het al gestarte traject didactisch coachen verder inzetten. Leerlingen gaan reflecteren op zichzelf en samen met de docenten in gesprek over hun schoolwerk. Docenten moeten hierin verder gecoacht worden. Bij elkaar in de les kijken en video interventies zijn opties die je kunt inzetten.
- 8) We zijn in het schooljaar 2010-2011 ook gestart met reflectiegesprekken door de mentor met zijn mentorleerlingen. Dit dient verder uitgebouwd te worden.

6: Evaluatie

In dit hoofdstuk kijk ik terug naar mijn onderzoek en reflecteer ik het proces.

Wat heb ik geleerd van het onderzoek?

In een aantal concrete punten zet ik eerst kort uiteen wat ik heb geleerd. Op mijn sterke en minder sterke punten kom ik later terug.

- 1) Ik heb ervaren dat je op tijd moet beginnen, een planning moet maken en de discipline moet hebben om je te houden aan die planning. Voor mij was het even inschatten hoeveel tijd dit onderzoek van mij zou vragen. Ik heb vanaf oktober elke week een planning gemaakt voor de studie.
- 2) Ik heb geleerd om flexibel te zijn binnen die planning. Lukt iets niet? Verander het dan en probeer het aan te passen. Misschien moet ik het op een andere manier proberen? De enquêtes van de collegae kwamen bijvoorbeeld later binnen dan verwacht en ik moest toen mijn planning wijzigen.
- 3) Ik heb geleerd dat ik voor mijzelf helder moet hebben wat ik wil weten van de groep die ik ga bevragen en van het onderwerp dat ik ga onderzoeken. Stel duidelijke vragen op, maar wees niet angstig om dit weer bij te stellen (zie flexibel). Dit was voornamelijk bij de enquête het geval. Ik heb deze twee keer getest op wat leerlingen. Vervolgens heb ik de vragen aangepast.
- 4) Mijn ervaring is dat het belangrijk is om open te zijn tijdens het proces. Ik geef aan hoe ik mij voel. Zo heb ik veel moeite gehad met de zinsbouw en het beknopt beschrijven van de gegevens. Ik heb de bijeenkomsten als erg positief ervaren, omdat het mij iedere keer weer verder op weg heeft geholpen. Doordat anderen open zijn over zichzelf en het onderzoek stel ik mijzelf ook meer open. Er heerste, voor mij, een positief en veilig werkklimaat. Voor mij is dit erg belangrijk. Ik ben iemand die niet snel zijn gevoelens toont. Wanneer ik merk dat dit door anderen wel wordt gedaan, durf ik mijn gevoelens ook meer te tonen. Dit geeft voor mij aan (soort 'startsein') dat het niet 'erg' is om je open te stellen.
- 5) Ik moet ervoor zorgen dat ik, door een literatuurstudie, genoeg basiskennis tot mij neem alvorens te starten met het onderzoek. Ik moet goed weten waar ik naar zoek en wat alles inhoudt.
- 6) Ik moet duidelijk zijn in de manier van schrijven. Ik moet letten op spelling en spreektaal. Vervolgens moet ik dit laten controleren. Liever één keer te veel dan te weinig.

Hoe heb ik het als persoon ervaren?

Ik heb vier kernwoorden voor mijn onderzoek: Energiek, 'flow', vermoeiend en frustrerend. Energiek en 'flow': hiermee doel ik op de momenten waarin ik echt goed voor ogen had hoe ik het wilde hebben en waar ik naar toe wilde. Ik had dit erg vaak bij het schrijven van bepaalde hoofdstukken, bijvoorbeeld hoofdstuk twee. Ik heb veel gelezen voorafgaand aan het uitvoeren van dit onderzoek. Bij dit hoofdstuk bleek dat ik dit alles mooi en goed kon gebruiken. Op andere momenten wist ik niet waar ik moest beginnen en lukte het niet. Dit gebeurde toen ik alle resultaten voor mijn neus had liggen. Ik wist even niet hoe ik die berg

informatie moest gaan verwerken in hoofdstuk vier. Ik zag door de bomen het bos niet meer en moest even stoppen en later opnieuw beginnen. Even mijn hoofd leeg maken en rust scheppen.

Wanneer het wel lukte, bevond ik mij in de ‘flow’ van het onderzoek en kon ik zo een hele dag achterelkaar werken. Deze energie en ‘flow’ kreeg ik ook op het moment dat de onderzoeksresultaten binnen stroomden. Ondanks de hoeveelheid gaven de onderzoekseenheden duidelijke antwoorden. Met deze antwoorden kon ik iets, zodat langzamerhand de conclusies en aanbevelingen duidelijk werden. Ik kreeg ook energie tijdens het lezen van de literatuur. Ik zag in mijn hoofd al precies wat ik wel/niet kon gebruiken. Vermoeiend en frustrerend: hier doel ik op de momenten dat ik echt niet wist hoe ik verder moest. Dit kwam voornamelijk voor bij momenten waarop ik de hoofdstukken terugkreeg van de critical friends en ik allerlei opmerkingen zag staan. Omgaan met feedback is een ontwikkelpunt van mij. Ik vind het soms moeilijk, zeker wanneer ik ergens hard aan gewerkt heb, om feedback te ontvangen, omdat ik dan het gevoel heb dat ik tekort schiet en dat ik faal. Ik heb het hier dan voornamelijk over de spreektaal, spelfouten en zinsopbouwfouten. Ik vond en vind het soms moeilijk om te begrijpen dat ik mij ook moest focussen op de vorm terwijl ik mij meer wilde richten op de inhoud. Dit laatste ligt mij beter. Vermoeiend vond ik het ook, omdat ik gewend was om in de weekenden niets voor school te doen. De weekenden waren voor mijzelf. Het laatste half jaar moest ik er toch aan geloven. De weekenden werden, voor een groot deel, besteed aan de studie.

Reflectie op het procesverloop

Het verloop van het proces heb ik als zeer positief ervaren. De planning liep precies zoals ik mij had voorgesteld. Oktober tot en met maart heb ik gebruikt voor de literatuurstudie en het schrijven van de eerste hoofdstukken. Na de voorjaarsvakantie ben ik mij gaan richten op de praktische zaken en vervolgens heb ik de laatste hoofdstukken geschreven. Ik ben ook enorm gesteund door mijn critical friends die steeds weer de tijd vonden om feedback te geven via de mail of tijdens de bijeenkomsten. Ook al leidde dit soms tot frustraties, de feedback had ik nodig om mijn onderzoek te verbeteren.

Het proces werd wel moeilijker door het feit dat ik een vaag begrip centraal heb gesteld in mijn onderzoek, namelijk ‘de krachtige leeromgeving’. Een begrip dat ik helemaal heb ‘uitgekleed’ tot drie speerpunten, zodat de onderzoekseenheden het zouden kunnen begrijpen. Door te komen tot die drie speerpunten heb ik het onderzoek misschien te veel afgebakend. Misschien waren er wel andere items dan het lokaal, de docent en de les naar voren gekomen als bijdrage aan een krachtige leeromgeving? Ik heb daar nu niet echt de ruimte voor gegeven. Ik ben echter van mening dat het richten op deze speerpunten wel nodig was om duidelijkheid te verschaffen over het begrip ‘de krachtige leeromgeving’ bij de onderzoekseenheden. Het feit dat ik zo vasthoud aan het onderwerp van het onderzoek zegt dat ik een doorzetter ben. Ik wilde graag weten wat de krachtige leeromgeving inhoudt, ook al is het een vaag begrip. Misschien moet ik hier ook spreken van een stuk starheid. Ik wijk niet graag af van mijn ideeën.

Daarnaast heb ik het mijzelf moeilijk gemaakt door veel open vragen te stellen bij de enquête, waardoor ik een erg grote hoeveelheid aan informatie binnen heb gekregen die niet al te gemakkelijk te verwerken was. Het geeft nogmaals weer dat wanneer ik iets voor ogen hebt,

dit op die manier moet gebeuren. Het geeft ook aan dat ik voor mijzelf een helder beeld kan schetsen van waar ik naar toe wil en hoe ik dat wil bereiken. Het was handiger geweest om wat meer naar kwantitatieve gegevens te vragen, zodat ik minder onder tijdsdruk zou komen te staan en de verwerkingen van de gegevens was gemakkelijker geweest.

Verder heb ik na het verwerken van de gegevens mijn hoofdvraag en deelvragen aangepast, omdat ik merkte dat ik met de gegevens beide hoofdvragen kon beantwoorden. Het onderzoek naar de eerste hoofdvraag met bijbehorende deelvragen was genoeg om tot een goed onderzoek te komen voor deze studie. Dit is, mijns inziens, eigenlijk heel natuurlijk verlopen. Daarnaast merkte ik achteraf dat ik mij, in de enquête of gesprekken die ik gevoerd heb, soms wat meer had mogen richten op een aantal punten die werden genoemd in de literatuur. Ik denk hierbij met name aan het ervaringsleren. Dit is misschien nog een vervolgonderzoek waard. Ik dan zou graag te weten willen komen hoe mijn team het ervaringsleren integreert in hun leergebied.

Het laatste punt dat het proces moeilijker maakte is mijn eigen denk- en schrijfwijze. Ik heb vaak veel woorden nodig om dingen duidelijk te maken. Ik vind het moeilijk om zaken beknopt te verwoorden met als gevolg dat ik dingen ga herhalen en te veel woorden nodig heb.

Reflectie op mijzelf

Ik heb veel geleerd over mijzelf tijdens deze Masterstudie. Het woord 'waardering' is vaak naar voren gekomen. Ik vind waardering voor mijn werk, door bijvoorbeeld collegae, erg belangrijk en ik wil dit eigenlijk uit mijzelf halen. Ik ben bijvoorbeeld op zoek naar waardering als ik activiteiten heb georganiseerd rondom LOB.

Met dit onderzoek werd ik op de proef gesteld, omdat er continue feedback werd gegeven door de critical friends. Eerlijk gezegd had ik moeite met sommige opmerkingen, maar ik ben, denk ik, erg professioneel gebleven. Met professioneel bedoel ik dat ik deze feedback omgezet heb in positieve daden en dat ik met een open en luisterende houding deze feedback heb ontvangen. Daarnaast vind ik het professioneel, omdat ik heb durven aan te geven wanneer ik iets niet fijn vond en waarom niet. Dit betekent dat ik mij verder ontwikkeld heb en dat ik dus groeiende ben hierin. Ik ben zelfs vaak trots op mijzelf geweest (waardering uit mijzelf) tijdens dit onderzoek, zeker wanneer ik weer een hoofdstuk af had.

Ik merk dat de structuur en discipline die ik bezit, mij zeker hebben geholpen bij dit onderzoek. Ik ben altijd op tijd met alles klaar. Echter deze positieve kenmerken hebben ook hun negatieve kanten waar ik aan moet blijven werken. Ik ben namelijk geneigd om in een bepaald kader te blijven denken. Als ik voor ogen heb hoe het moet gaan worden en dit, door omstandigheden, niet meer kan, dan kom ik in een dipje. Misschien spreek ik hier ook over een stuk eigenwijsheid. Ik denk dat een aantal collegae dit ook zullen beamen. Ik mag hier wel wat flexibeler mee omgaan, omdat ik het mijzelf soms lastig maak. Ik focus mij dan te veel op een bepaald doel, terwijl ik dit doel op een andere manier misschien sneller en beter zou kunnen bereiken. Wanneer ik bijvoorbeeld in een hoofdstuk zaken moet weghalen, omdat het hoofdstuk te veel woorden bevat, dan is dat moeilijk voor mij. Ik blijf in datzelfde hoofdstuk werken, dat is mijn kader. Soms had ik het hoofdstuk helemaal opnieuw kunnen schrijven; misschien was het sneller klaar en beter geweest. Ik kan goed plannen, maar heb wel deadlines nodig. Dit is puur voor mijn gevoel, want ik krijg het anders ook wel af. Ik heb

dit nodig ter bevestiging van mijn eigen planning. Ook hier mag ik meer van mijn eigen kracht uitgaan.

Tenslotte vind ik dat ik mij tijdens dit onderzoek erg open en behulpzaam heb opgesteld, zonder over mijn eigen grenzen heen te gaan. Ik heb hulp geboden en feedback gegeven waar ik kon, maar heb ervoor gezorgd dat mijn eigen zaken zeker in orde waren. Een goede balans dacht ik zo.

Literatuurlijst:

- Bimrose, J., Barnes, S-A., Hughes, D. & Orton, M (2004). *What is effective guidance? Evidence from longitudinal case studies in England*. Coventry: Warwick Institute for Employment Research/University of Warwick.
- Broadfoot, P. (2008) '*Relationships, relationships, relationships: the challenge for a mass higher education system*'. Staffordshire: Institute for Education Policy Research
- Harinck, F.(2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen-Apeldoorn:Garant
- Hughes, K.L. & Karp, M.M.(2004). *School-Based Career Development: A Synthesis of the Literature*. New York: Institute on Education and the Economy Teachress College, Colombia University.
- Lodewijks, J.G.L.C. (1993). *De kick van het kunnen: over arrangement en engagement bij het leren*.Tilburg: mesoConsult.
- Luken, T.(2009). *Het dwaalspoor van de goede keuze. Maar een effectiever model van (studie)loopbaanontwikkeling*. Tilburg: Fontys Hogeschool HRM en Psychologie.
- Luken, T & Vloet, C. (1998). *Informatie en diversiteit bij Loopbaanoriëntatie en – begeleiding*. Leeuwarden: LDC
- Meijers, F. Kuijpers, & M. Bakker, J (2006). *Over leerloopbanen en loopbaanleren. Loopbaancompetenties in het (v)mbo*.Driebergen: Het Platform Beroepsnonderwijs.
- Meijers, F en Kuijpers, M en Bakker, J. (september 2006). *Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo: hoe werkt het?*. Driebergen: Platform Beroepsnonderwijs
- Norton, N (2008). Issues in Higher Education: is the concept of a 'powerful learning environment' useful. Liverpool: HERODOT
- Simons, P.R.J. (1992). Onderwijs en ontwikkeling. In R. Diekstra 9(Red), *Jeugd en ontwikkeling*. Den Haag: Staatsuitgeverij
- Steenaert, B. & Boessenkool, H. (2003). *Ontwikkeling Masterplan Aansluiting Onderwijs-Arbeidsmarkt (techniek)*. Almelo: Mercurius Marketing.
- VO-raad. (2010).*Project Stimulering LOB*. Utrecht maart 2010

Internetsites:

- CPS (2010). *Didactiek krachtige leeromgeving. Een krachtige leeromgeving*. Geraadpleegd op 10 oktober 2010, via http://www.cps.nl/nl/Documenten/DocumentenVmbo/Niveau_1_opleidingen/Didactiek_krachtige_leeromgevingpdf.pdf
- Laevers, F (2003). In: *Waar hebben we het over?*. Geraadpleegd op 21 oktober 2010, via <http://webserver.kempel.nl/kennisobjecten/KO%20HdK%20rijke%20leeromgeving/theorie-1.html>
- Lodewijks, K (2000) In: *Waar hebben we het over?*. Geraadpleegd op 21 oktober 2010, via <http://webserver.kempel.nl/kennisobjecten/KO%20HdK%20rijke%20leeromgeving/theorie-1.html>
- Van Gessel, M (2006). *Wat is eigenlijk een “krachtige leeromgeving”?*. Geraadpleegd op 10 oktober 2010, via <https://home.orange.nl/onderwijs/index.html>
- Simons, P.R.J. (2005). *Competentiegerichte leeromgevingen in organisaties en hoger beroepsonderwijs*. Geraadpleegd op 30 januari 2011, via <http://igitur-archive.library.uu.nl/ivlos/2005-0622-184839/5724.pdf>
- VO –raad(2010). *Project stimulering LOB*. Geraadpleegd op 27 januari 2011, via <http://www.vo-raad.nl/projecten/stimulering-lob>

Bijlage 1: Gegevens onderzoek

In bijlage 1 worden alle gegevens van het onderzoek weergegeven. Het betreft de gegevens van 3 onderzoeksinstrumenten, namelijk:

- 1) Enquêtes
 - Leerlingen
 - Ouders
 - Collegae
- 2) Waardenspel
- 3) Interviews

Bijlage 1.1: de enquêtes

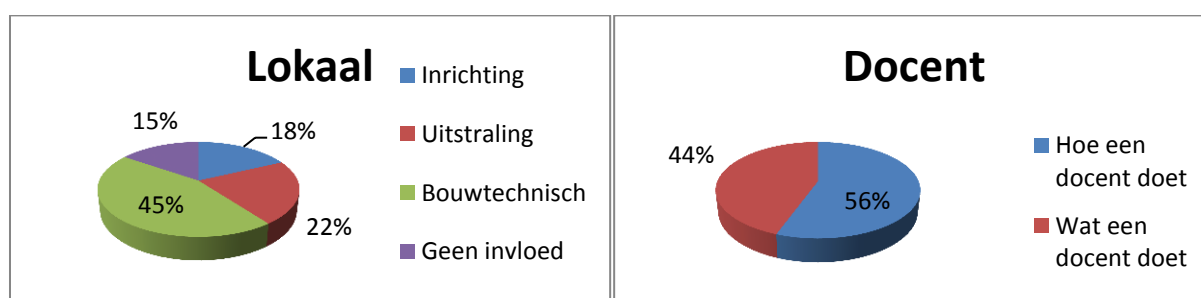
De enquête is afgenomen bij leerlingen, ouders en docenten van het team VMBO-onderbouw. Per vraag zal ik de gegevens geven. De antwoorden op de open vragen heb ik gecategoriseerd. Ik heb getracht de meest voorkomende antwoorden onder te brengen in een categorie. Waar nodig zal ik een toelichting geven over hoe de categorie tot stand is gekomen. Vervolgens heb ik per categorie aangegeven in een diagram hoeveel procent een uitspraak in die categorie heeft gedaan. Ik zal deze gegevens illustreren met citaten. Deze komen terug in een tabel.

1.1.1: enquête leerlingen

- 1) Wat in een lokaal zorgt ervoor dat jij op jouw eigen manier kan werken en dat jij je op je gemak voelt?
- 2) Wat doet een docent waardoor jij op jouw eigen manier kan werken en jij je op je gemak voelt?

Deze vragen heb ik samengevoegd. Beiden gaan over hetgeen ervoor zorgt dat een leerling op zijn eigen manier kan werken en zich op zijn gemak voelt.

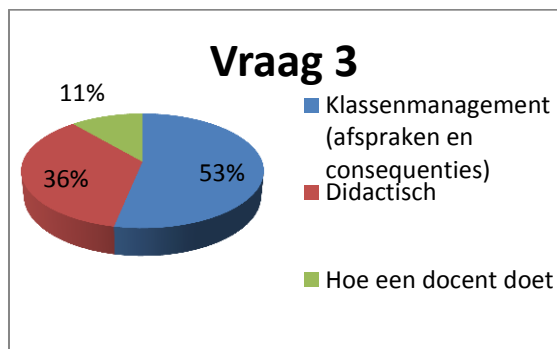
De verworven gegevens zijn:

Citaten	Citaten
Lokaal	Docent
- "In een lokaal moet frisse lucht zijn."	- "Een docent moet humor gebruiken."
- "Een lokaal moet veel ramen hebben, krijg je lekker veel licht binnen."	- "Een docent moet behulpzaam zijn."
- "Een lokaal heeft geen invloed op mij"	- "Een docent moet rustig en vriendelijk zijn"
- "Lokaal moet gezellig zijn"	- "Een docent moet veel aan leerlingen apart uitleggen."
- "In een lokaal moet materiaal van het vak hangen, zoals posters."	- "Een docent moet orde kunnen houden"
- "In een lokaal moeten verschillende soorten werkplekken en hoeken zijn."	- "Een docent moet ons een beetje vrij laten"
- "Een lokaal moet netjes zijn"	- "Een docent maakt gebruik van stilteblokken, waarin ik lekker rustig kan werken"

- 3) Wat kan een docent doen als een les niet goed gaat, om ervoor te zorgen dat de les wél goed gaat? Bijvoorbeeld als de docent merkt dat je zijn uitleg niet begrijpt of als een klas erg druk is.

De verworven gegevens zijn:

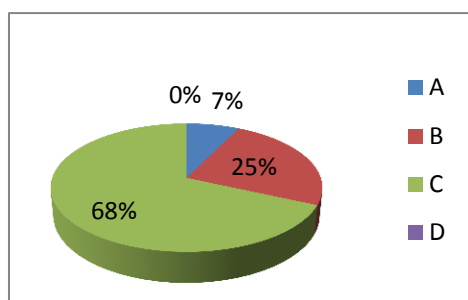
Citaten

- Afspraken gebruiken als:
**"Gebruik van een stilteblok"*
**"Leerlingen die vervelend doen op het bord zetten en wanneer ze het goed doen weer eraf halen."*
- **"Leerlingen apart zetten."*
- *"De afspraken nakomen, consequent zijn."*
- *"Luisteren naar wat de leerlingen te zeggen hebben"*
- *"Altijd rustig blijven"*
- *"Vriendelijk blijven, ook al is hij boos".*

- 4) Kies het antwoord dat het beste bij jou past.

- A) Een docent moet meer aan de **hële klas** uitleggen dan aan leerlingen individueel uitleggen
- B) Een docent moet meer aan leerlingen **individueel** uitleggen dan aan de hële klas.
- C) Een docent moet net zo veel aan de **hële klas**, als aan leerlingen **individueel** uitleggen.
- D) Iets anders, namelijk.....

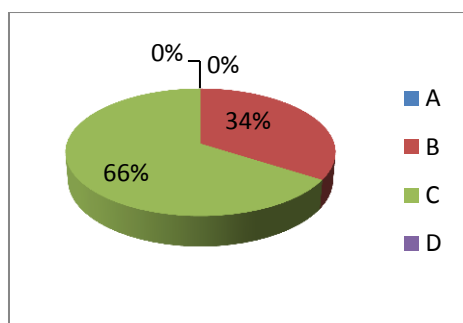
De verworven gegevens zijn:

5) Kies het antwoord dat het beste bij jou past.

- A) Een docent is veel tijd van de les aan het woord.
- B) Een docent laat de leerlingen de meeste tijd van de les werken en ondertussen helpt hij leerlingen die vragen hebben.
- C) Een docent geeft een deel van de tijd uitleg en laat een deel van de tijd de leerlingen werken.
- D) Iets anders, namelijk:.....

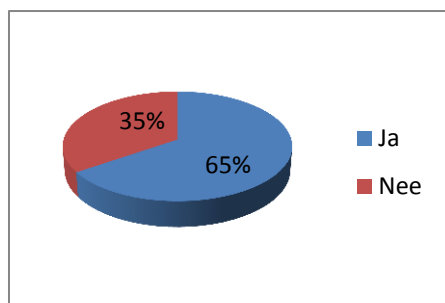
De verworven gegevens zijn:

6) Zijn er regels en afspraken in een les die jou helpen om beter te kunnen leren?

- A) Ja (geef voorbeelden)
- B) Nee

De verworven gegevens zijn:

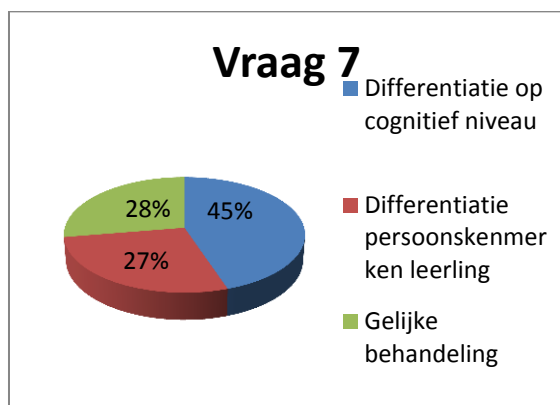

Citaten van voorbeelden

- “Stilteblok inzetten.”
- “De afspraak dat je muziek mag gebruiken bij het zelfstandig werken.”
- “Leerlingen die vervelend doen op het bord zetten en wanneer ze het goed doen weer eraf halen.”
- “2x waarschuwen, dan straf.”
- “Rust bewaren.”

- 7) Wat doet een docent die goed om kan gaan met verschillen tussen leerlingen?
- * Verschil in niveau: de ene leerling is een B-leerling, de ander een K-leerling en weer een ander een T-leerling.
 - * Verschil in hoe iemand is: de ene leerling is erg verlegen, de ander erg druk en weer een ander vindt het moeilijk om met anderen om te gaan.

De verworven gegevens zijn:

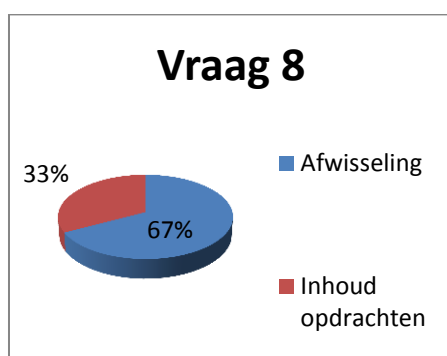

Citaten

- "Iedereen met evenveel respect behandelen."
- "Iedereen evenveel aandacht geven"
- "Iedereen is anders dus iedereen op zijn/haar manier aanspreken en helpen."
- "Blijven helpen/uitleggen aan leerlingen die het nodig hebben en ondertussen de rest zelfstandig laten werken."
- "Opdrachten anders beoordelen als iemand een ander niveau heeft."

- 8) Hoe kan docent en het lesmateriaal ervoor zorgen dat er afwisseling is in de les? Denk bijvoorbeeld aan verschillende werkvormen en opdrachten die er voor zorgen dat je niet steeds hetzelfde moet doen.

De verworven gegevens zijn:

Citaten	Citaten
Docent	Lesmateriaal
- "Moet zorgen voor afwisseling in uitleg geven en leerlingen zelfstandig laten werken." - "Moet zorgen voor afwisseling in het zelfstandig werken. De ene keer met het boek werken, andere keer met pc." - "Moet zorgen voor afwisseling in hard praten, fluisteren en stilteblokken."	- "Moet praktische opdrachten bevatten." - "Moet veel verschillende opdrachten bevatten." - "Moet spelopdrachten bevatten."

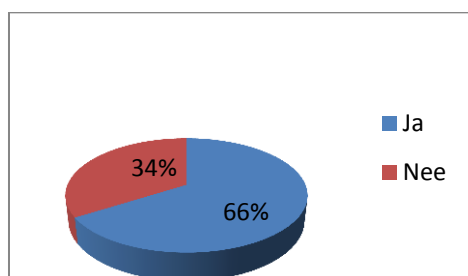
9) Vind jij dat een docent met iedere leerling goed op moet kunnen schieten

A)Ja

B)Nee

Heb je 'Ja' gekozen? Waaraan kan je merken dat een docent goed op kan schieten met jou?

De verworven gegevens zijn:

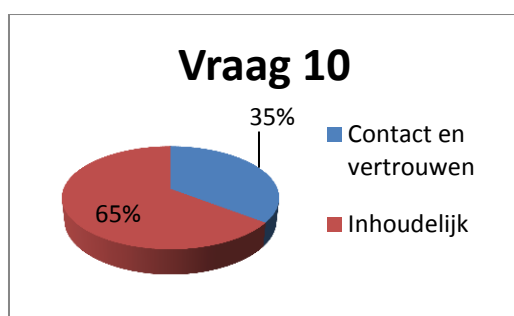

Citaten

- "Docent heeft het niet alleen over school, maar maakt ook praatje met je over persoonlijke dingen."
- "Docent is vriendelijk."
- "Docent geeft complimenten en beloningen."
- "Docent negeert niemand."

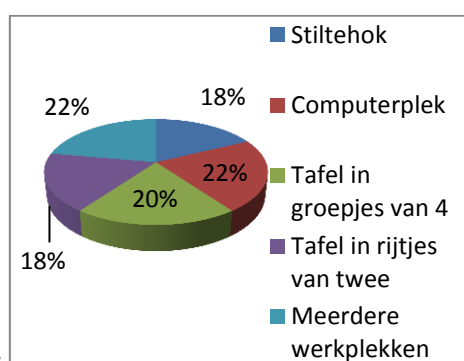
10) Waaraan kan jij merken dat een docent goede gesprekken kan voeren met een hele klas en met leerlingen individueel?

De verworven gegevens zijn:

Individueel gesprek	Gesprek met klas
- "Docent is rustig." - "Docent stelt veel vragen." - "Docent laat je uitpraten en luistert echt." - "Docent is open en eerlijk." - "Docent geeft het gevoel/vertrouwen dat dit tussen 'ons' blijft." - "Docent vertelt ook persoonlijke dingen, zodat leerling dat ook doet."	- Docent houdt rekening met iedereen en luistert naar iedereen." - "Docent zorgt ervoor dat over alles kan gesproken worden." - "Docent stelt veel vragen." - "Docent laat iedereen uitpraten." - "Docent zorgt voor rust."

11) Bij ons op school zijn er lokalen die verschillende werkplekken hebben? Welke werkplekken zijn voor jou belangrijk en waarom?

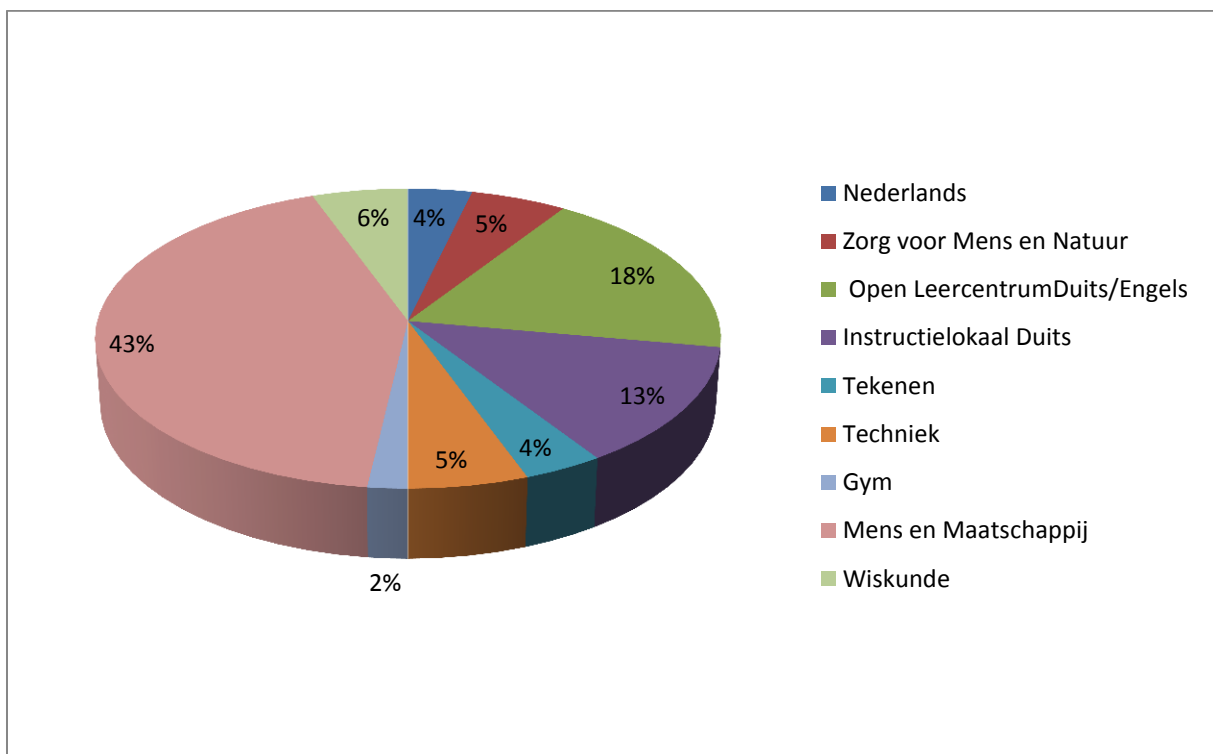
De verworven gegevens zijn:

Vervolg vraag 11.

Citaten	Citaten	Citaten	Citaten	Citaten
Stiltehoek	Computerplek	Tafelgroepjes van 4	Tafel in rijtjes van 2	Meerdere
<i>“Dan kan ik, wanneer ik dat wil, in stilte werken.”</i>	<i>“We moeten veel doen op de pc, dus dan is het handig.”</i>	<i>“Ik hou van samenwerken, dan hoef je niet alles alleen te doen.”</i>	<i>“Ik hou er van om zo veel mogelijk alleen te doen en soms samen.”</i>	<i>“Van alles wat, omdat je in de les ook van alles wat moet doen.”</i>
<i>“Helpt mij te concentreren”</i>	<i>“Kan je makkelijk dingen opzoeken.”</i>	<i>“Van elkaar kan je leren.”</i>	<i>“Word ik minder afgeleid.”</i>	<i>“De ene keer heb ik dit nodig, de andere keer dat.”</i>

12) Probeer eens aan te geven in welk lokaal bij ons op school jij je het fijnste voelt en het beste leert.

De verworven gegevens zijn:

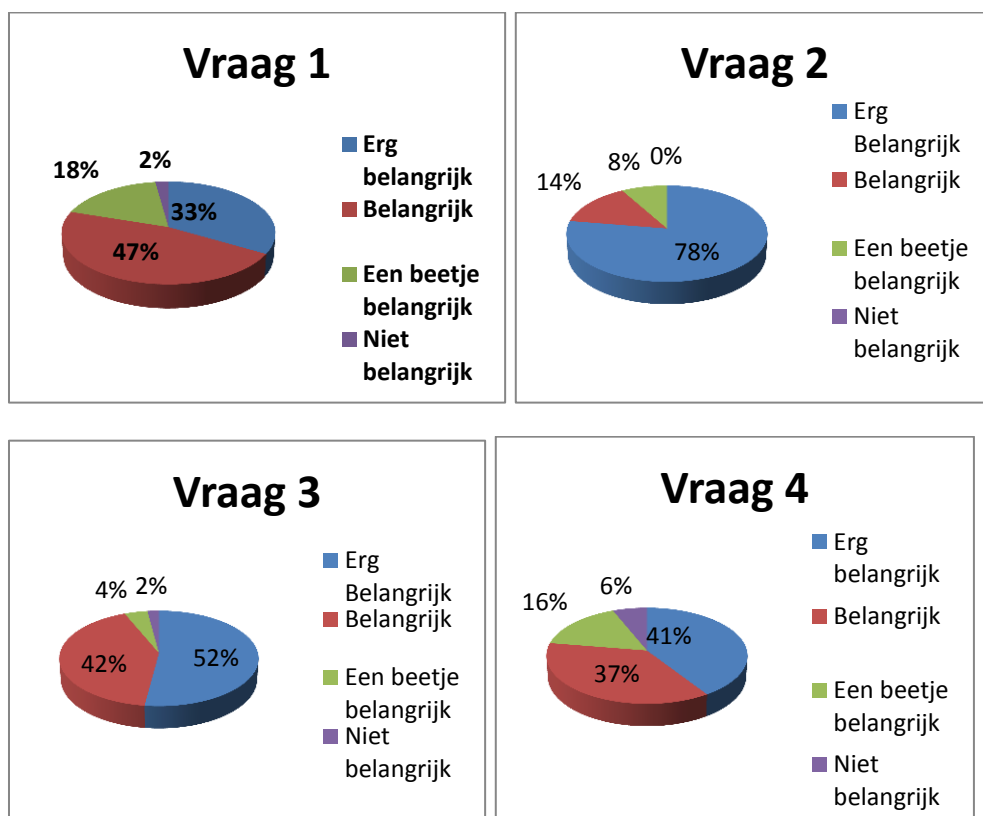
Vervolg vraag 12

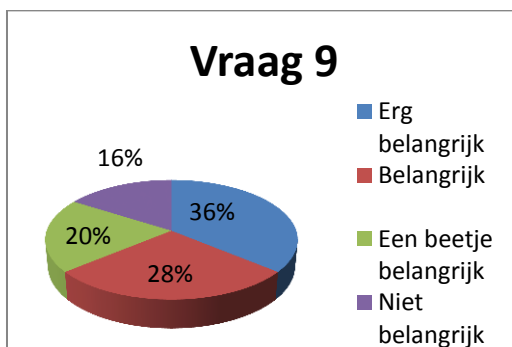
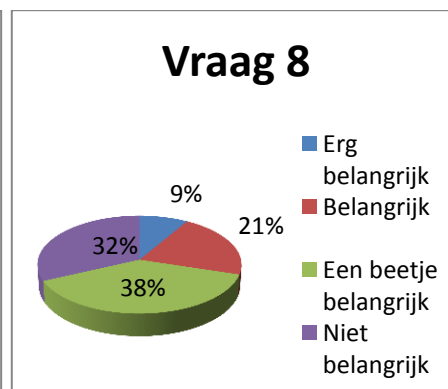
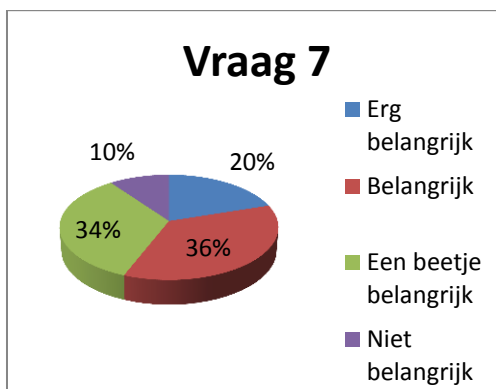
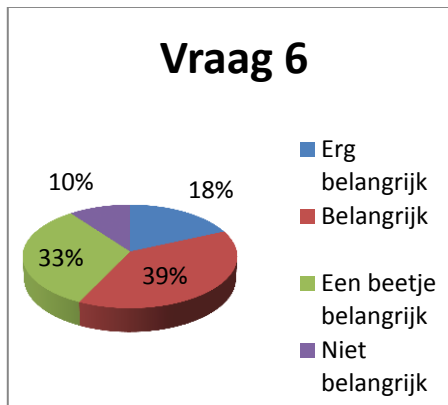
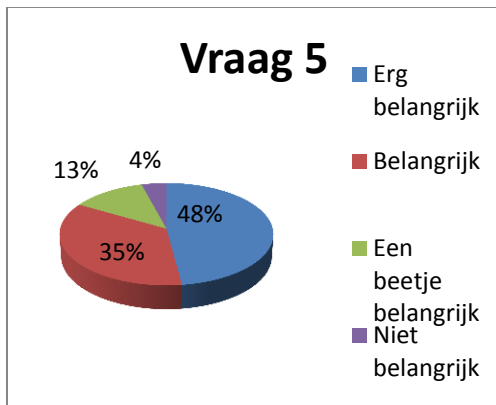
Citaten	Citaten	Citaten	Citaten	Citaten
M&M	OLC En/DU	Instructie-lokaal Duits	Wiskunde	ZvM&N
<i>“Daar heb je alles wat je nodig hebt”</i>	<i>“Je hebt daar én pc’s én werktafels.”</i>	<i>“Het ziet er erg gezellig uit.”</i>	<i>“Het is handig dat dit lokaal uit 3 delen bestaat, kan je veel afwisselen.”</i>	<i>“Er is ook een praktijkhoek, het koken, en dat vind ik leuk.”</i>
<i>“Lekker ruim en er is voor elke leerling een goede werkplek die bij ‘m past.”</i>	<i>“Je kan daar veel dingen uit het boek ook op de pc doen.”</i>	<i>“Er hangen allemaal dingen uit Duitsland.”</i>	<i>“Wiskunde is een erg rustig lokaal.”</i>	<i>“Je kunt er meerdere dingen in 1 lokaal doen.”</i>
Techniek	Nederlands	Tekenen	Gym	
<i>“Ik hou van praktijk en dan zit ik daar dus goed.”</i>	<i>“Er is veel rust daar, je hoort niet veel van de rest van het gebouw.”</i>	<i>“Bij tekenen krijg je ook het gevoel dat je bij tekenen bent.”</i>	<i>“Ik kan mij moeilijk concentreren en daar mag ik mij laten gaan.”</i>	
<i>“Techniek is mijn ding.”</i>	<i>“Je hebt computers en gewone werkplekken.”</i>	<i>“Ik ben creatief en dat kan ik daar goed zijn.”</i>	<i>“Ik wil later iets met sport gaan doen en dit hoort daarbij.”</i>	

Kruis het voor jou goede antwoord. Geef per vraag aan waarom je voor dat antwoord hebt gekozen

1=Niet belangrijk 2=Een beetje belangrijk 3=Belangrijk 4=Erg belangrijk	1	2	3	4
1) Hoe belangrijk vind jij het dat een docent ervoor zorgt dat je zelfstandig leert werken?				
2) Hoe belangrijk vind jij het dat een docent zorgt voor gezelligheid en een fijne sfeer?				
3) Hoe belangrijk vind jij het dat de docent en het lesmateriaal ervoor zorgen dat jij op je eigen niveau (B, K, TG) kan werken?				
4) Hoe belangrijk vind jij het dat de docent en het lesmateriaal ervoor zorgen dat je naar jezelf leert kijken, zodat je ontdekt wat je leuk vindt en wat je goed kan?				
5) Hoe belangrijk vind jij het dat je met de lessen ook buiten school activiteiten gaat doen?				
6) Hoe belangrijk vind jij het dat er in een lokaal computers aanwezig zijn?				
7) Hoe belangrijk vind jij het dat er in het lokaal een beamer en een smartbord worden gebruikt?				
8) Hoe belangrijk vind jij het dat leerlingen het gevoel krijgen dat het lokaal echt van hen is?				
9) Hoe belangrijk vind jij het dat een lokaal er gezellig uit ziet?				

De verworven gegevens zijn:

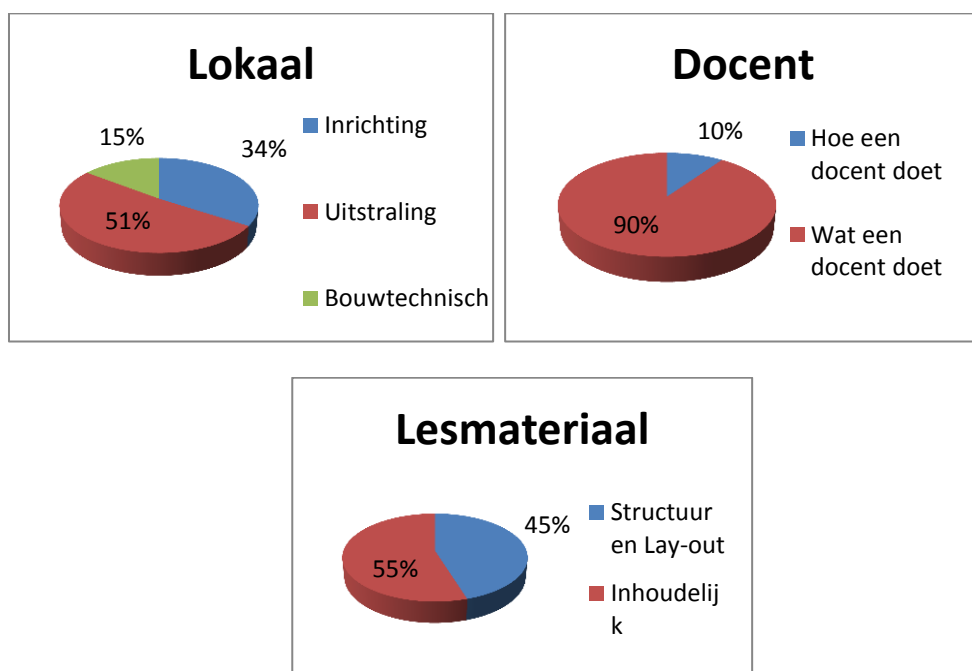

1.1.2: enquête ouders

- 1) Wat zijn belangrijk zaken in een lokaal die ervoor zorgen dat de leerling op zijn eigen manier kan werken en dat hij zich op zijn gemak voelt?
- 2) Aan welke eisen moet het lesmateriaal voldoen zodat dit ervoor zorgt dat de leerling op zijn eigen manier kan werken en dat hij zich op zijn gemak voelt?
- 3) Hoe kan een docent ervoor zorgen dat de leerling op zijn eigen manier kan werken en dat hij zich op zijn gemak voelt?

Deze vragen heb ik samengevoegd. Het gaat hier om wat er, volgens ouders, voor zorgt dat een leerling op zijn eigen manier kan werken en zich op zijn gemak voelt.

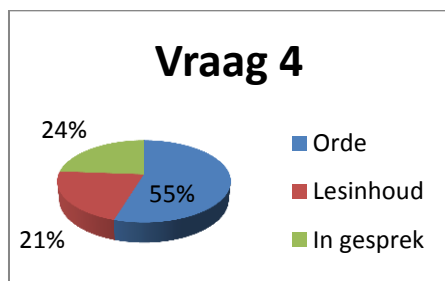
De verworven gegevens zijn:

Lokaal	Docent	Lesmateriaal
- “Rust uitstralen” - “Gezelligheid en sfeer uitstralen” - “Er moeten eigen werkplekken zijn” - “Er moeten voldoende computers aanwezig zijn.” - “Veel licht”	- “Aanvoelen hoe een leerling is en wat hij kan. Daarop aansluiten”. - “Leerlingen leren kennen en vertrouwen winnen” - “Rust en ontspannen” - “Behulpzaam en vriendelijk zijn” - “Docent moet duidelijkheid en structuur bieden”.	- “Bevat verschillende manieren om inhoud aan te bieden, zodat het aansluit bij meerdere leerlingen” - “Duidelijk en overzichtelijk” - “Aantrekkelijk en uitdagend” - “Actueel” - “Laat nut voor praktijk zien.”

4) Hoe kan een docent ervoor zorgen dat, wanneer een les niet goed gaat, deze les wél goed gaat?

De verworven gegevens zijn:

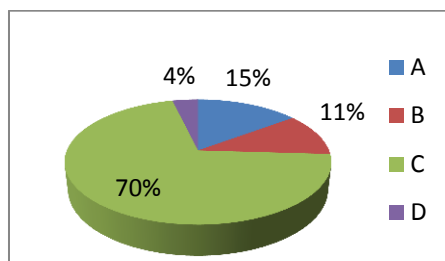
Citaten

- “Er moet orde en discipline zijn door middel van duidelijke afspraken en consequenties.”
- “De docent moet in gesprek gaan met leerlingen en klas. “
- “De docent moet, samen met de leerlingen, op zoek gaan naar oorzaken (ook bij zichzelf.)”
- “De docent kan drukke leerlingen scheiden van de minder drukke.”

5) Kies het antwoord wat u beste vindt.

- A) Een docent moet meer aan de **hële klas** uitleggen dan aan leerlingen individueel uitleggen
- B) Een docent moet meer aan leerlingen **individueel** uitleggen dan aan de hële klas.
- C) Een docent moet net zo veel aan de **hële klas**, als aan leerlingen **individueel** uitleggen.
- D) Iets anders, namelijk.....

De verworven gegevens zijn:

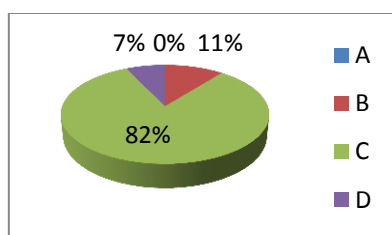

Citaat bij antwoord D

“Docent moet 1x aan de hele klas uitleggen, daarna individueel aan leerlingen”

6) Kies het antwoord dat u het beste vindt.

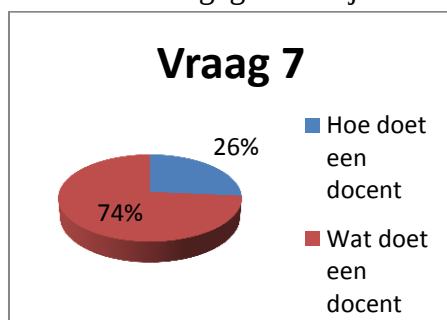
- A) Een docent is veel tijd van de les aan het woord zijn.
- B) Een docent laat de leerlingen de meeste tijd van de les werken en ondertussen helpt hij leerlingen die vragen hebben.
- C) Een docent geeft een deel van de tijd uitleg en laat een deel van de tijd de leerlingen werken.
- D) Iets anders, namelijk:.....

De verworven gegevens zijn:

7) Welke regels en afspraken moet de docent maken met de klas, zodat de les goed verloopt en de leerling goed kan leren?

De verworven gegevens zijn:

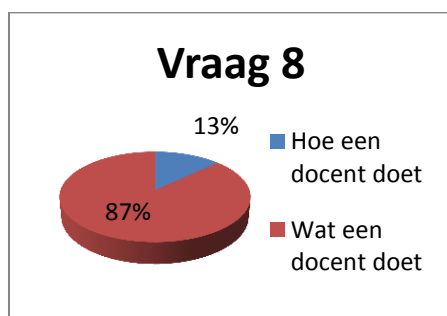

Citaten

- “Van te voren verwachtingen over orde uitspreken en hierover afspraken maken.”
- “Afspraak: respect voor iedereen en luisteren naar elkaar.”
- “Rust creëren en uitstralen.”
- “Open en vriendelijk zijn.”
- “Docent praat, leerling is stil.”
- “Afwisseling in de lesinhoud maken.”
- “Van te voren weten wat het niveau van een leerling is en hierop aansluiten.”
- “Van te voren aangeven wat we vandaag allemaal gaan doen en willen bereiken.”
- “Van te voren weten hoe een leerling is en hierop aansluiten.”

8) Hoe kan een docent en/of het lesmateriaal ervoor zorgen dat een leerling wordt uitgedaagd en aan het denken wordt gezet?

De verworven gegevens zijn:

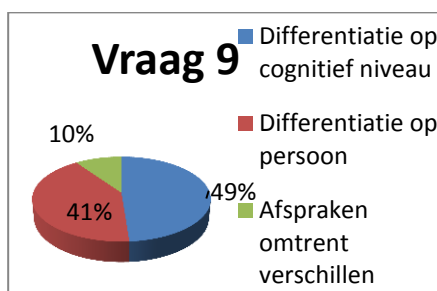
Citaten

- “Zorgen voor afwisseling.”
- “Voorbeelden uit de praktijk geven.”
- “Docent moet lesmateriaal op maat(niveau) geven per kind.”
- “Docent moet rust uitstralen.”
- “Docent moet prettig in de omgang zijn.”

9) Wat doet een docent die goed om kan gaan met verschillen tussen leerlingen
Verschillen kunnen zijn:

- * Verschil in niveau: de ene leerling is een B-leerling, de ander een K-leerling en weer een ander een T-leerling.
- * Verschil in hoe iemand is: de ene leerling is erg verlegen, de ander erg druk en weer een ander vindt het moeilijk om met anderen om te gaan.

De verworven gegevens zijn:

Vervolg vraag 9

Citaten

- “Goed kijken naar het niveau van het kind en daarop aansluiten.”
- “Aansluiten bij hoe het kind is, de persoon”
- “Veel individuele aandacht”
- “Elkaar in waarde laten, respect en begrip”.
- “Competenties per niveau maken en ontwikkelen per vak.”

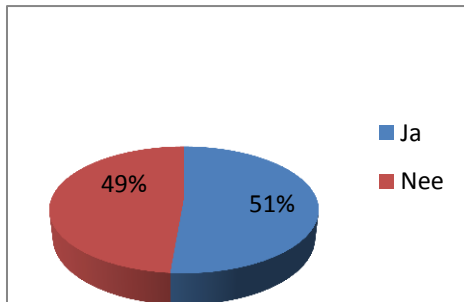
10) Vindt u dat een docent met iedere leerling goed op moet kunnen schieten

A)Ja

B)Nee

Heeft u ‘Ja’ gekozen? Waaraan kunt u merken dat een docent goed op kan schieten met jou?

De verworven gegevens zijn:

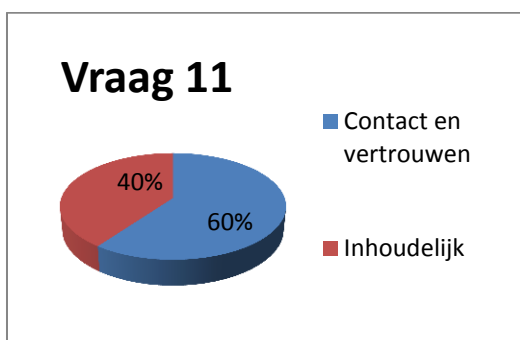

Citaten

- “Dit stimuleert en motiveert leerlingen”
- “Vertrouwensband opbouwen”
- “Zorgt voor plezier.”

11) Waaraan kunt u merken dat een docent goede gesprekken kan voeren met een hele klas, met leerlingen individueel en met u?

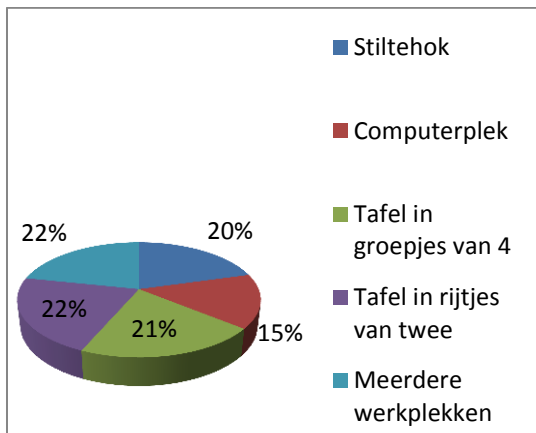
De verworven gegevens zijn:

Citaten	Citaten
Individueel gesprek	Gesprek met klas
- “Luistert echt en laat iedereen uitspreken.”	- “Begrip voor elkaar (iedereen).”
- “Toont begrip.”	- “Docent blijft rustig.”
- “Er is vertrouwen en openheid/eerlijkheid.”	- “Is open en eerlijk.”

**12) Op Metameer zijn in een aantal lokalen verschillende soorten werkplekken.
Welke werkplekken vindt u belangrijk en waarom?**

De verworven gegevens: zijn:

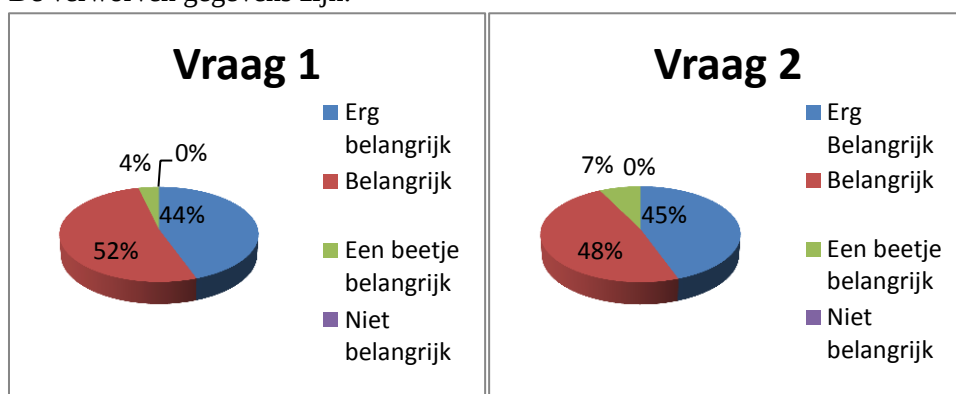

Citaten	Citaten	Citaten	Citaten	Citaten
Stiltehoek	Computerplek	Tafelgroepjes van 4	Tafel in rijtjes van 2	Meerdere
<i>“Erg belangrijk voor kinderen die geconcentreerd willen werken”.</i>	<i>“Tegenwoordig in deze maatschappij kan je niet zonder pc”</i>	<i>“Het is belangrijk dat leerlingen leren van elkaar”</i>	<i>“Op deze manier biedt je meer rust en structuur”</i>	<i>“Hoe meer hoe beter, zo kan elk kind op zijn manier werken”</i>
<i>“Zo heeft de docent een middel om iemand te verplichten om in stilte te werken”</i>	<i>“Het sluit aan bij de belevingswereld van de leerling, zij werken heel veel met de computer”</i>	<i>“Het ene niveau kan het andere niveau helpen”</i>	<i>“Zo kan je én individueel werken én met z’n tweeën.”</i>	<i>“Elke werkplek is van belang wil je veel afwisseling bieden</i>

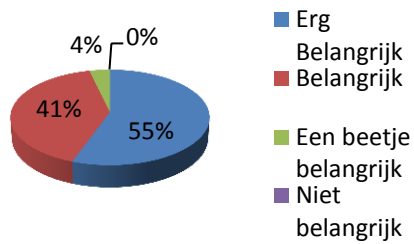
Kruis het voor u goede antwoord aan

1=Niet belangrijk 2=Een beetje belangrijk 3=Belangrijk 4=Erg belangrijk	1	2	3	4
1) Hoe belangrijk vindt u het dat een docent ervoor zorgt dat de leerling zelfstandig leert werken?				
2) Hoe belangrijk vindt u het dat een docent zorgt voor gezelligheid en een fijne sfeer?				
3) Hoe belangrijk vindt u het dat de docent en het lesmateriaal ervoor zorgen dat de leerling op zijn eigen niveau (B, K, TG) kan werken?				
4) Hoe belangrijk vindt u het dat de docent en het lesmateriaal er voor zorgen dat de leerling naar zichzelf leert te kijken, zodat de leerling ontdekt wat hij leuk vindt en wat hij goed kan?				
5) Hoe belangrijk vindt u het dat de leerling met de lessen ook buiten school activiteiten gaat ondernemen?				
6) Hoe belangrijk vindt u het dat een docent en het lesmateriaal zorgen voor afwisseling tussen sturing geven aan de leerling, zelfstandig werken door de leerling en ervaringsleren (eventueel buiten school) door de leerling				
7) Hoe belangrijk vindt u het dat er in een lokaal computers aanwezig zijn?				
8) Hoe belangrijk vindt u het dat er in het lokaal een beamer en een smartbord worden gebruikt?				
9) Hoe belangrijk vindt u het dat leerlingen het gevoel krijgen dat het lokaal echt van hen is?				
10) Hoe belangrijk vindt u het dat een lokaal er voor de leerling gezellig uit ziet?				

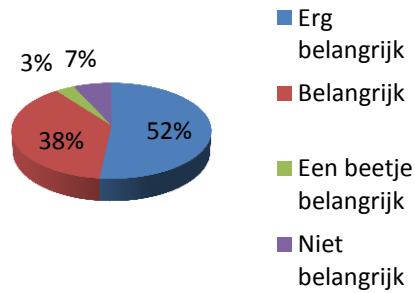
De verworven gegevens zijn:

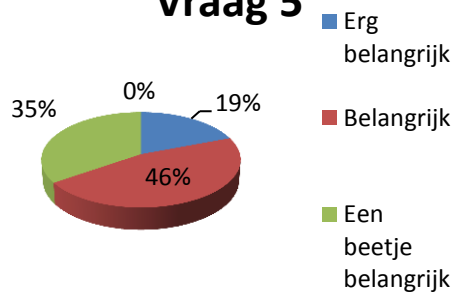
Vraag 3

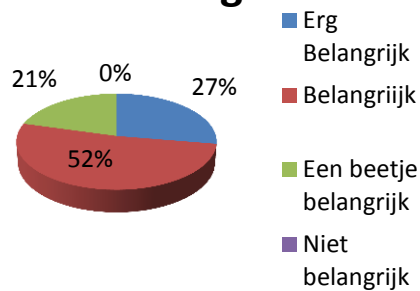
Vraag 4

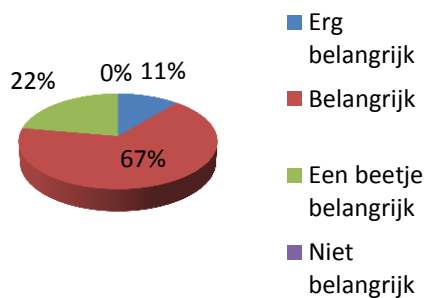
Vraag 5

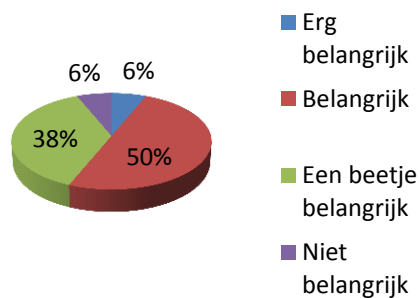
Vraag 6

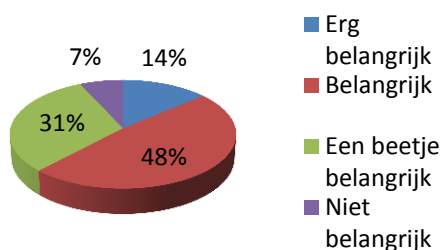
Vraag 7

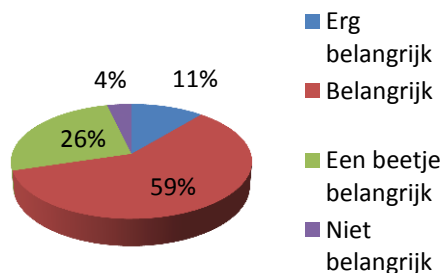
Vraag 8

Vraag 9

Vraag 10

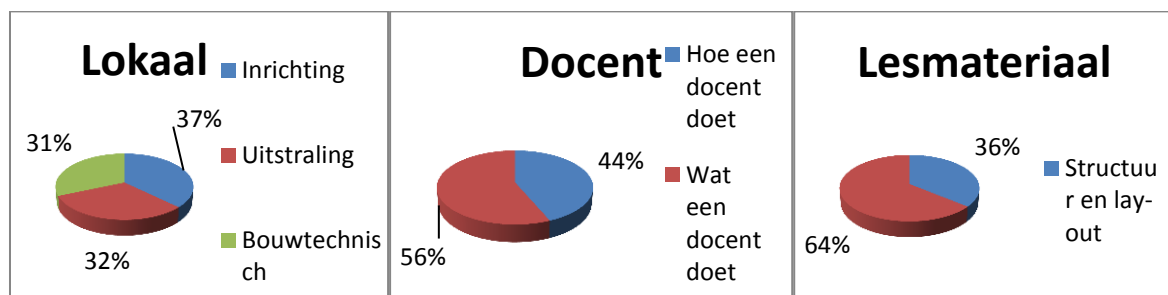

1.1.3: enquête collega's (waaronder teamleiding)

- 1) Wat zijn belangrijk zaken in een lokaal die ervoor zorgen dat de leerling op zijn eigen manier kan werken en zich op zijn gemak voelt?
- 2) Aan welke eisen moet het lesmateriaal voldoen zodat dit ervoor zorgt dat de leerling op zijn eigen manier kan werken en zich op zijn gemak voelt
- 3) Hoe kan jij als docent ervoor zorgen dat de leerling op zijn eigen manier kan werken en zich op zijn gemak voelt?

Deze vragen heb ik samengevoegd. Het gaat hier om wat er, volgens de collega's, voor zorgt dat een leerling op zijn eigen manier kan werken en zich op zijn gemak voelt.

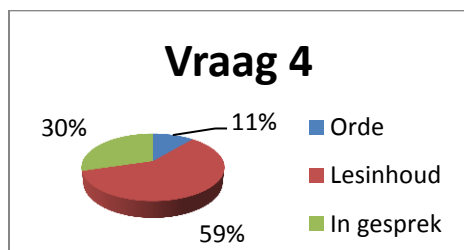
De verworven gegevens zijn:

Citaten	Citaten	Citaten
Lokaal	Docent	Lesmateriaal
- "Sfeervol en gezellig." - "Aankleding aansluitend bij vak." - "Lokaal moet flexibel zijn om verschillende werkvormen/werkplekken te kunnen creëren." - "Genoeg computers." - "Lokaal moet genoeg daglicht hebben" - "Lokaal moet logistiek goed liggen."	- "Kunnen nagaan hoe leerling is (niveau/karakter) om hierbij aan te sluiten" - "Interesse en begrip tonen in leerling." - "Verschillende manieren kunnen aanbieden om les te geven om aan te sluiten bij verschillende leerlingen." - "Duidelijk structuur in de les aanbieden."	- "Differentiatie op niveau." - "Lay-out moet uitdagend en aantrekkelijk zijn." - "Mogelijkheden op inhoud op verschillende manieren aan te bieden om aan te sluiten bij verschillende leerlingen."

4) Op welke manier zorg jij ervoor dat wanneer een les niet goed verloopt, deze wél goed gaat verlopen?

De verworven gegevens zijn:

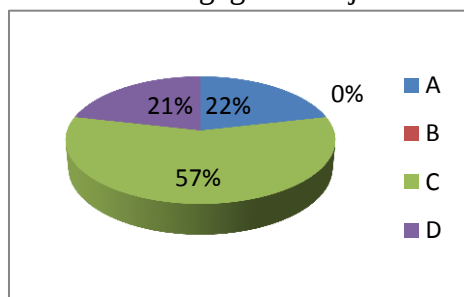
Citaten

- “Les stopzetten en bespreekbaar maken.”
- “Les aanpassen aan behoeften leerlingen.”
- “Aparte instructies (klassikaal en individueel) aanbieden.”
- “Van te voren afspraken maken over zaken rondom orde, zoals mond dicht wanneer iemand het woord heeft”.

5) Kies het antwoord wat het beste bij je past

- A) Een docent moet meer aan de **hële klas** uitleggen dan aan leerlingen individueel.
 B) Een docent moet meer aan leerlingen **individueel** uitleggen dan aan de hële klas.
 C) Een docent moet net zo veel aan de **hële klas**, als aan leerlingen **individueel** uitleggen.
 D) Iets anders, namelijk.....

De verworven gegevens zijn:

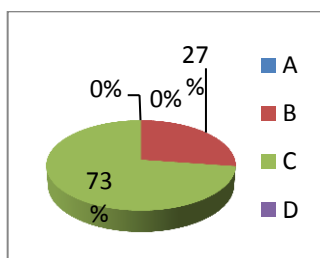

Citaten bij antwoord D

- “Ligt aan behoeften van de leerlingen op dat moment”
 “Is afhankelijk van de lesstof/lesinhoud”

6) Kies het antwoord dat het beste bij je past.

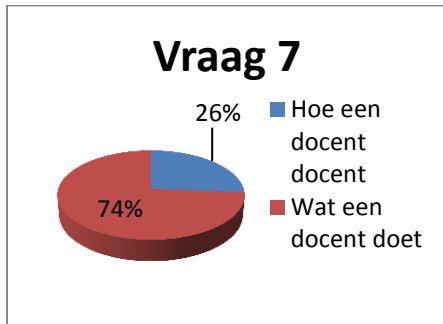
- A) Een docent is veel tijd van de les aan het woord.
 B) Een docent laat de leerlingen de meeste tijd van de les werken en ondertussen helpt hij leerlingen die vragen hebben.
 C) Een docent geeft een deel van de tijd uitleg en laat een deel van de tijd de leerlingen werken.
 D) Iets anders, namelijk:.....

De verworven gegevens zijn:

7) Welke regels en afspraken hanteer je, zodat de les goed verloopt en de leerling goed kan leren?

De verworven gegevens zijn:

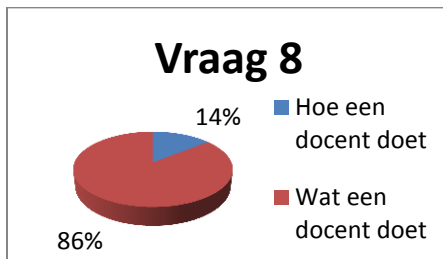

Citaten

- *“Regels omtrent orde, zoals stilteblokken, vinger opsteken.”*
- *“Naar elkaar luisteren.”*
- *“Ik sta open en voor ze klaar en vice versa.”*
- *Ik toon begrip en respect en verwacht dat van hen ook.”*
- *“Afspraken omtrent spullen in orde, op tijd komen.”*
- *“Gedifferentieerd werken op niveau.”*
- *“Gedifferentieerd werken op persoon.”*

8) Hoe kan jij als docent en jouw lesmateriaal ervoor zorgen dat een leerling wordt uitgedaagd en aan het denken wordt gezet?

De verworven gegevens zijn:

Citaten

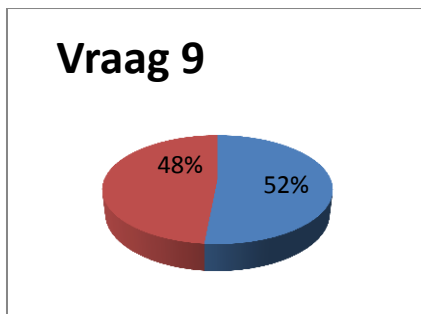
- *“Verschillende soorten opdrachten aanbieden. (differentiatie in vorm van lesstof en niveau).”*
- *“Verschillende manieren van instructie geven.”*
- *“Leerlingen keuzes bieden in lesstof om zelf te onderzoeken en ontdekken.”*
- *“Aansluiten bij belevingswereld van leerlingen en actualiteit.”*
- *“Steeds meer diepgang aanbieden in lesinhoud.”*
- *“Docent moet rust uitstralen.”*
- *“Ik enthousiasmeer ze”.*

9) Hoe zorg jij ervoor dat je als docent goed omgaat met verschillen tussen leerlingen Verschillen kunnen zijn:

*** Verschil in niveau: de ene leerling is een B-leerling, de ander een K-leerling en weer een ander een T-leerling.**

*** Verschil in hoe iemand is: de ene leerling is erg verlegen, de ander erg druk en weer een ander vindt het moeilijk om met anderen om te gaan.**

De verworven gegevens zijn:

Citaten
- <i>“Ik benader leerling individueel en probeer bij ze aan te sluiten (niveau en hoe zij/hij is)”.</i>
- <i>“Zo veel mogelijk leerstijlen aanbieden, voor ieder wat wils”.</i>
- <i>“Ik pas continu mijn les aan, aan de vraag van de leerlingen. Flexibiliteit en improvisatie.”</i>

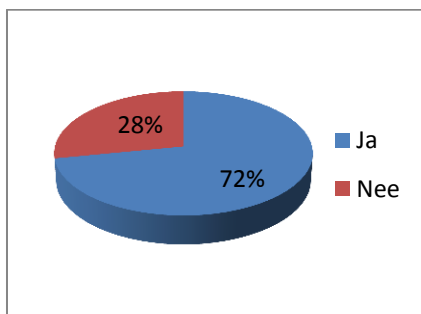
10) Vind je dat een docent met iedere leerling goed op moet kunnen schieten

A)Ja

B)Nee

Heeft u ‘Ja’ gekozen? Waaraan kan je merken dat een docent goed op kan schieten met jou?

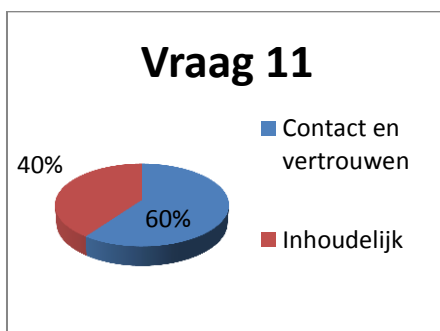
De verworven gegevens zijn:

Citaten
- <i>“Wanneer leerlingen open zijn en zichzelf durven te zijn.”</i>
- <i>“Wederzijdse humor tonen”</i>
- <i>“Wanneer leerlingen mij benaderen”</i>

11) Aan welke eisen moet een goed gesprek met een hele klas, of met leerlingen individueel volgens jou voldoen?

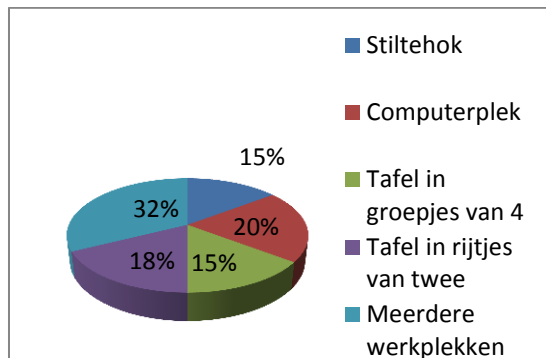
De verworven gegevens zijn:

Citaten	
Individueel gesprek	Gesprek met klas
- <i>“Openheid en eerlijkheid tonen.”</i>	- <i>“Naar iedereen luisteren.”</i>
- <i>“Doel van het gesprek duidelijk maken.”</i>	- <i>“Rust bewaren.”</i>
- <i>“Luisteren en laten uitpraten”</i>	- <i>“Afspraken maken hoe je dit gesprek gaat voeren.”</i>
- <i>“Vertrouwen geven.”</i>	

12) In ons team zijn in een aantal lokalen verschillende soorten werkplekken. Welke werkplekken vind jij belangrijk en waarom?

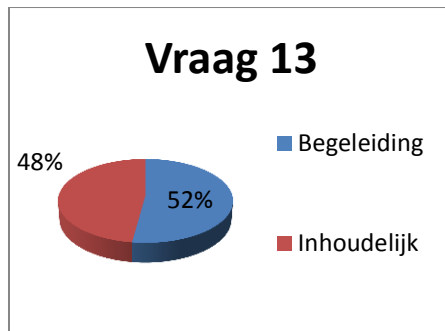
De verworven gegevens zijn:

Citaten	Citaten	Citaten	Citaten	Citaten
Stiltelok	Computerplek	Tafelgroepjes van 4	Tafel in rijtjes van 2	Meerdere
<i>“Een plaats waar ze er zelf voor kunnen kiezen om in stilte te werken is belangrijk.”</i>	<i>“Zonder computers zijn we tegenwoordig nergens meer. Nodig voor activerend lesmateriaal”</i>	<i>“Leren van elkaar, dat is de manier.”</i>	<i>“Samenwerken en alleen werken gaat hier het beste”</i>	<i>“Aansluiten bij verschil in leerlingen vergt meerdere soorten werkplekken.”</i>
<i>“Zo’n plek geeft een aantal leerlingen de rust die ze nodig hebben.”</i>	<i>“We willen ze veel zelf laten onderzoeken. Internet is niet heilig, maar wel belangrijk hierbij”</i>	<i>“In deze samenleving moet men veel samenwerken, dus vroeg hiermee beginnen.”</i>	<i>“Voor de klassikale lessen is dit de beste manier om het overzicht en de rust te bewaren.”</i>	<i>“Wil ik afwisselend lesgeven, dan moet ik van alles tot mijn beschikking hebben.”</i>

13) Hoe zorg jij als docent ervoor dat leerlingen leren zelfstandig leren werken?

De verworven gegevens zijn:

Citaten

- *“Langzaam opbouwen door steeds meer los te laten.”*
- *“Hulp bieden bij dit werk.”*
- *“Hierbij coachend optreden.”*
- *“Planningen geven en helpen met plannen.”*
- *“Duidelijkheid in opdrachten en instructie bewerkstelligen.”*

14) Hoe zorg jij als docent ervoor dat er een gezellige en fijne sfeer in de klas/les is?

De gegevens hebben allemaal betrekking op **“het (pedagogische) contact”** met de leerlingen, vandaar dat ik niet verder gecategoriseerd heb. De gegevens heb ik in citaten verwerkt.

De verworven gegevens zijn:

Citaten

- *“Interesse tonen in alle leerlingen.”*
- *“Open en eerlijk zijn over mijzelf en mijzelf kwetsbaar opstellen.”*
- *“Humor gebruiken.”*
- *“Ieder kind als bijzonder zien en positief benaderen.”*
- *“Het hebben over dingen die leerlingen interesseren, denk aan mode en andere interesses.”*

15) Hoe zorg jij als docent ervoor dat de leerling op zijn eigen niveau werkt?

De gegevens hebben allemaal betrekking op **“Differentiatie op niveau”**, vandaar dat ik niet verder gecategoriseerd heb. De gegevens heb ik in citaten verwerkt.

De verworven gegevens zijn:

Citaten

- *“Stof aan te bieden per niveau (B/K/T).”*
- *“Verskil in moeilijkheid van instructie geven.”*
- *“Extra hulp voor lagere niveaus.”*
- *“Extra stof voor hogere niveaus.”*

16) Hoe leert een leerling naar zichzelf kijken en welke rol speel jij als docent daarin?

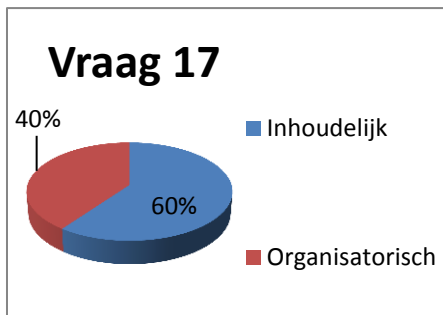
De gegevens hebben allemaal betrekking op **“reflectie”**, vandaar dat ik niet verder gecategoriseerd heb. De gegevens heb ik in citaten verwerkt.

De verworven gegevens zijn:

- *“Vragen te stellen over zijn schoolwerk. Hoe ging het en wat vond je er van/had je er aan?”*
- *“Door vragen te stellen over zijn interesses.”*
- *“Ik koppel zijn schoolwerk met wat hij later wil gaan doen.”*
- *“Voer veel individuele gesprekken. We hebben dit jaar namelijk ook de zogenaamde reflectiegesprekken.”*
- *“Door gedrag en houding te spiegelen.”*

17) Hoe zou jij als docent lesactiviteiten buiten de school vorm kunnen geven?

De verworven gegevens zijn:

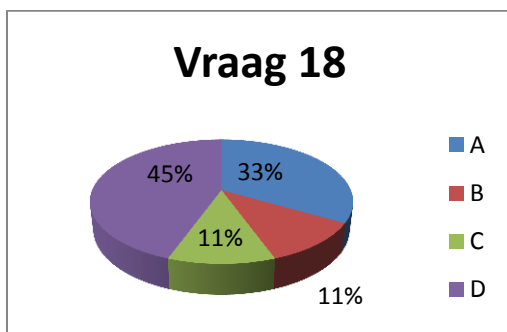
Citaten

- *“Door te kijken naar de inhoud van de lessen en daarbij excursies organiseren.”*
- *“Matchen van theorie naar praktijk.”*
- *“Wanneer ik genoeg uren hiervoor zou krijgen.”*
- *“Wanneer ik genoeg faciliteiten zou hebben, dan zou dit wel lukken.”*

18) Welke van de volgende ‘manieren’ van lesgeven gaat jou het gemakkelijkste af

- A) Sturing geven
- B) Leerlingen zelfstandig laten werken
- C) Ervaringsleren
- D) Allemaal

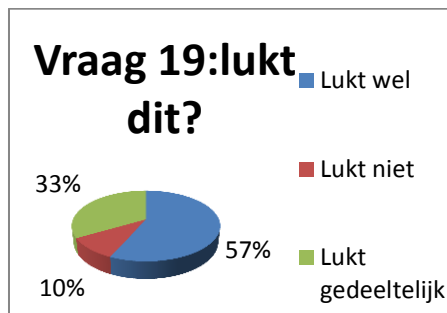
De verworven gegevens zijn:

19) Op welke manier zou jij gebruik willen maken van computers in lessen en lukt dit al? Geef ook aan waarom wel/niet.

De gegevens hebben allemaal betrekking op ‘de inhoud’ van de les, vandaar dat ik niet verder gecategoriseerd heb. De gegevens heb ik in citaten verwerkt. Wanneer collega’s hebben aangegeven dat het gebruik van computers zoals zij het willen niet lukt, heb ik de citaten m.b.t. ‘het waarom dit niet lukt’ hier verwerkt.

De verworven gegevens zijn:

Citaten: wat wordt er met de computers wordt gedaan of zouden ze willen doen.

- “Om informatie te zoeken en verwerken.”
- “Als andere manier van stof verwerken te gebruiken (oefeningen).”
- “Ik wil de lesstof meer laten aansluiten bij belevingswereld van leerlingen.”
- “Mijn theorievak kan ik op die manier wat praktischer maken.”

Citaten: waarom dat het gebruik van computer niet lukt:

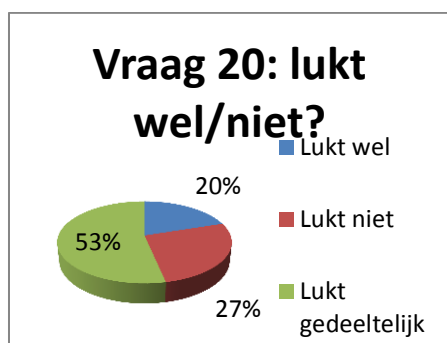
“Eerst prioriteit is dat de les draait, vervolgens wil ik gaan kijken hoe ik de pc anders kan inzetten, maar daar ben ik nog niet aan toe gekomen.”

“Ik weet niet goed hoe alles werkt.”

20) Op welke manier zou jij gebruik willen maken van de beamer en het smartbord in je lokaal en lukt dit al? Geef ook aan waarom wel/niet.

De gegevens hebben allemaal betrekking op ‘de inhoud’ van de les, vandaar dat ik niet verder gecategoriseerd heb. Wanneer collega’s hebben aangegeven dat het gebruik van de beamer en het smartbord zoals zij het willen niet lukt, heb ik de citaten m.b.t. ‘het waarom dit niet lukt’ hier verwerkt.

De verworven gegevens zijn:

Citaten: wat wordt er met de beamer en het smartbord gedaan of zouden ze willen doen?

- “Meer dan ‘alleen maar als schrijfbord’ gebruiken.”
- “Instructies interactiever maken, met filmpjes e.d.”
- “Presentaties van leerlingen interactiever maken.”
- “Lesstof meer laten aansluiten bij belevingswereld van leerlingen.”

Citaten: waarom dat het gebruik van beamer en smartbord niet lukt:

<i>"Ik ben nog niet handig genoeg in dit gebruik."</i>
--

<i>"Ik heb geen tijd om me er in te verdiepen"</i>
--

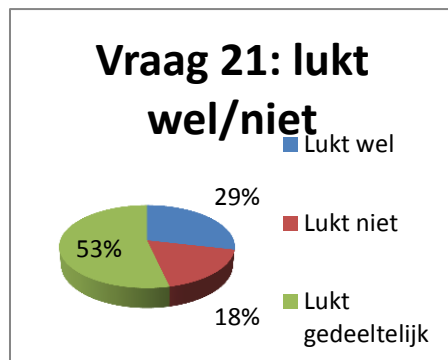
<i>"Ik wil wel, maar het heeft voor mij nog geen prioriteit, er moet nog zo veel gebeuren."</i>

21) Op welke manier zou jij ervoor willen zorgen dat je lokaal door de leerlingen als 'echt van hen' wordt beschouwd en lukt dit al? Geef ook aan waarom wel/niet.

22) Op welke manier zou jij ervoor willen zorgen dat het lokaal er voor de leerlingen gezellig uit ziet en lukt dit? Geef ook aan waarom wel /niet.

Deze twee vragen heb ik samengevoegd, omdat tijdens het verwerken van de gegevens is gebleken dat er dezelfde antwoorden op deze vragen werden gegeven. De gegevens hebben allemaal betrekking op **'de inrichting' van het lokaal**, vandaar dat ik niet verder gecategoriseerd heb. Wanneer collega's hebben aangegeven dat het ze niet lukt om het lokaal zo te maken dat de leerlingen het gevoel hebben dat 'het echt van hen is' heb ik de citaten m.b.t. 'het waarom dit niet lukt' hier verwerkt.

De verworven gegevens zijn:

Citaten: op welke manier zorg jij ervoor dat het lokaal als 'echt van hen' wordt beschouwd.
--

- <i>"Door de inrichting te laten aansluiten bij het vak."</i>- <i>"Door opdrachten/ spullen van leerlingen er op te hangen."</i>- <i>"Door leerlingen mee te laten inrichten (bijv. verven)."</i>- <i>"Door bij speciale gelegenheden (bijv kerst) lokaal daarnaar in te richten."</i>

Citaten: waarom het lokaal zo inrichten dat door leerlingen als 'van hen' wordt beschouwd niet lukt:

<i>"Ik heb geen lokaal waar ik alleen maar zit."</i>
--

<i>"We zijn met een aantal mensen die in dit lokaal zitten en het is moeilijk om te overleggen over dit soort zaken, omdat de inhoud van de les voor moet gaan."</i>
--

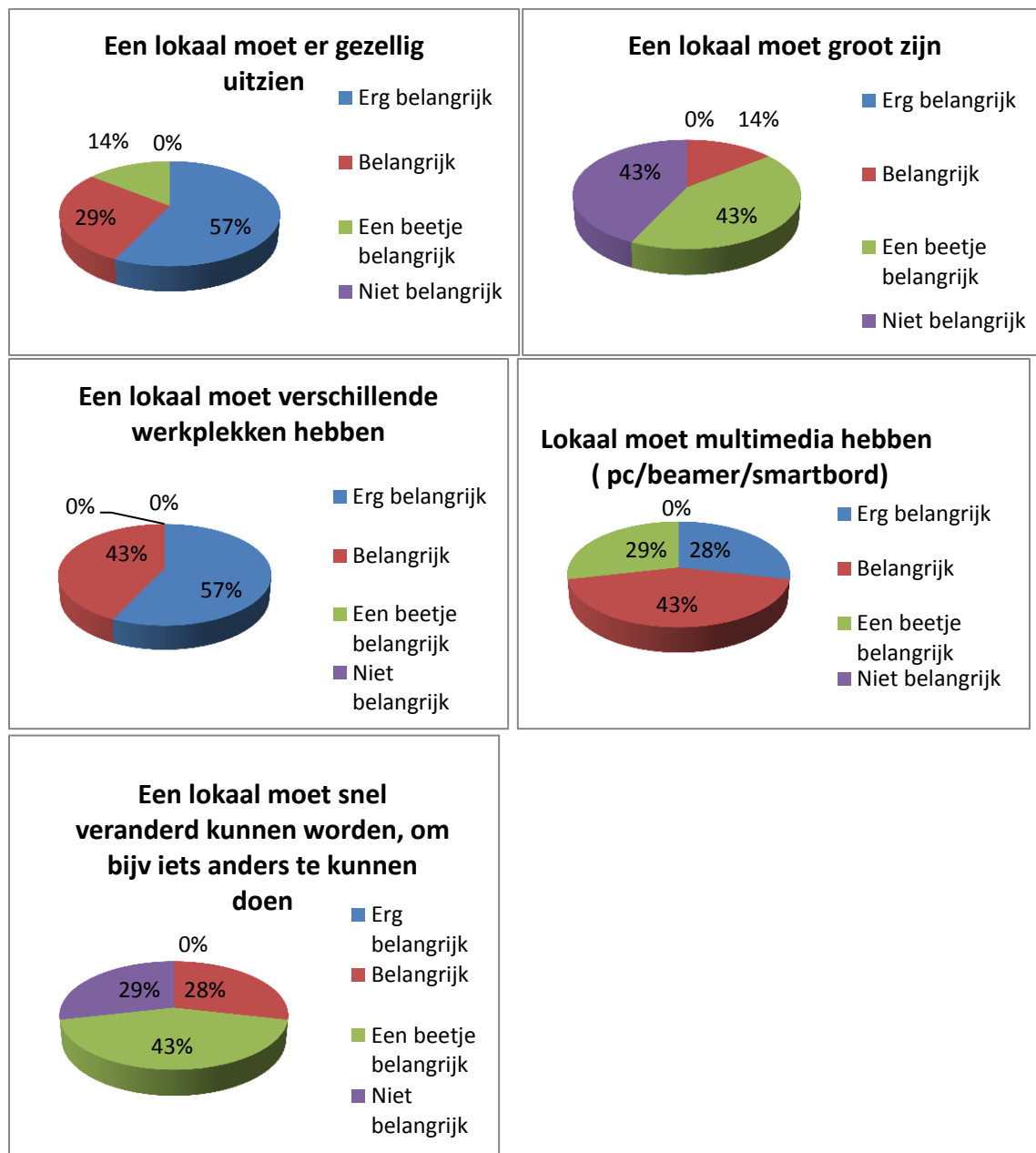
<i>"We hebben weinig materiaal om het lokaal op te fleuren en gezellig te maken."</i>

<i>"Ik ben van mening dat dit te veel prikkels geeft aan onze leerlingen."</i>
--

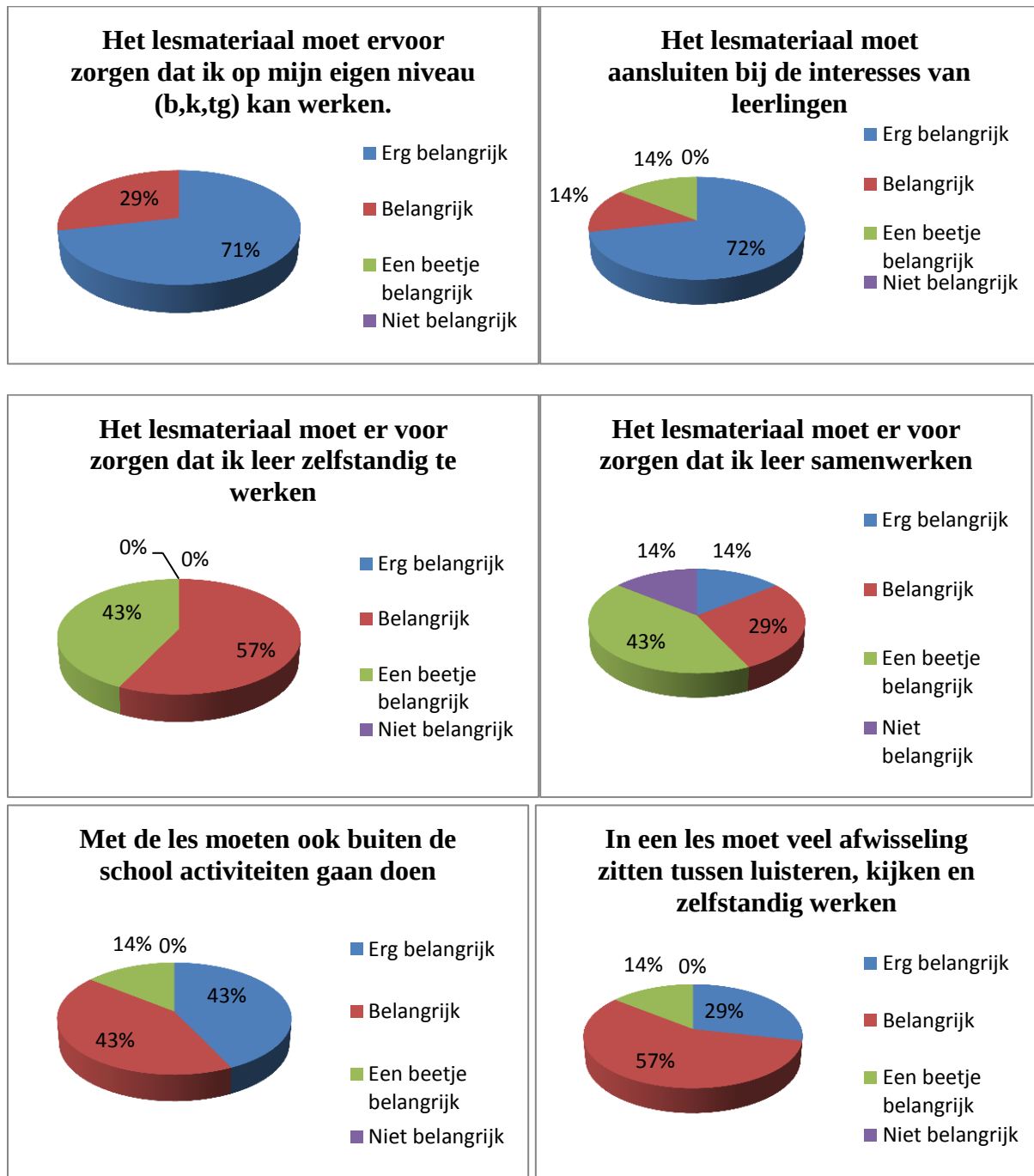
1.2: waardenspel

Dit zijn allemaal kwantitatieve gegevens en deze verwerk ik in cirkeldiagrammen. De verworven gegevens zijn:

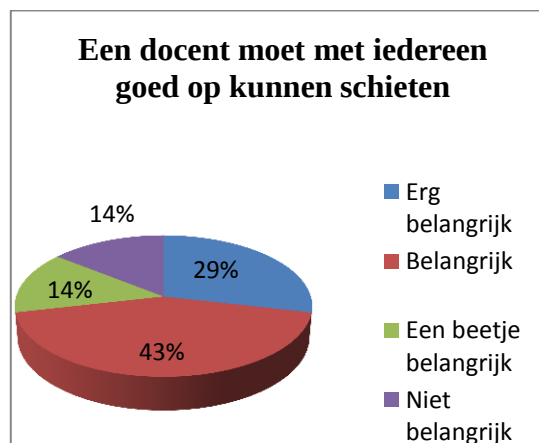
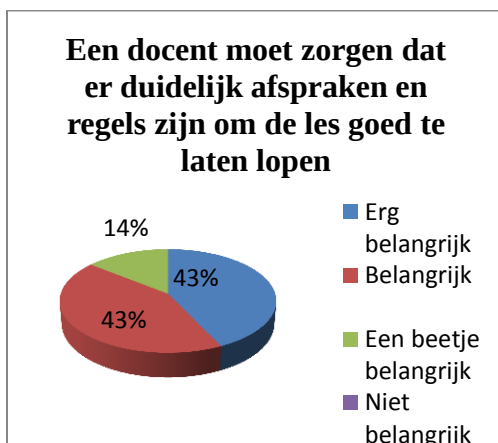
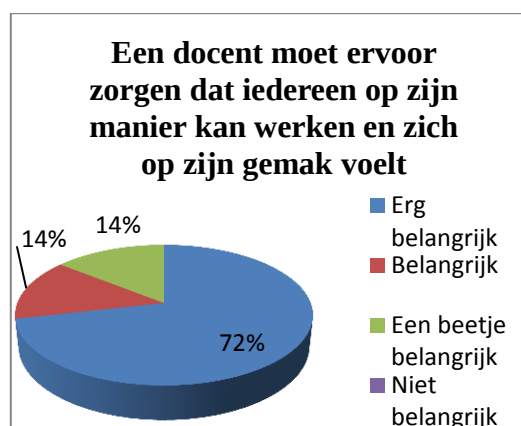
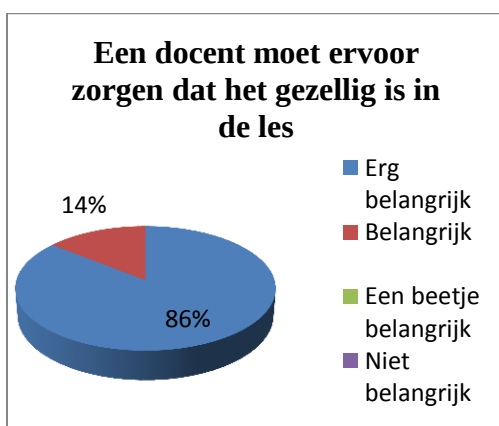
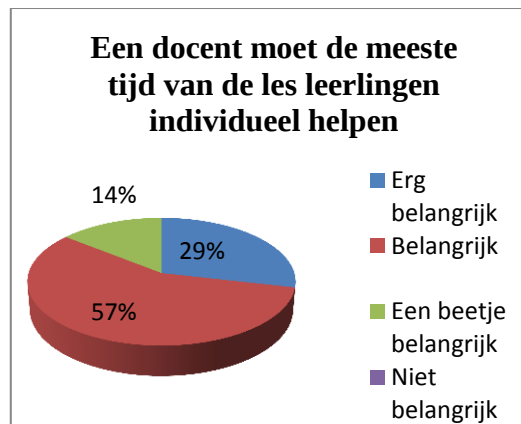
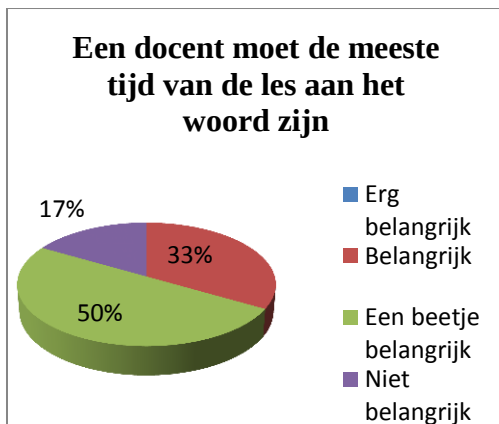
Lokaal

Les/lesmateriaal

De docent

Interviews

Ik heb bij vijf collega's (waaronder de twee teamleiders) een interview afgenomen. Ik zal in een matrix de interviewvragen geven, met daaronder in steekwoorden de antwoorden, wanneer een geheel antwoord zo belangrijk is dan neem ik deze op als citaat.

	Hoe kan een lokaal bijdragen aan een krachtige leeromgeving?	Hoe kan een docent bijdragen aan een krachtige leeromgeving?	Waar moet een les of het lesmateriaal aan voldoen wil het bijdragen aan een krachtige leeromgeving?	Welke ruimte van ons team vind je echt bijdragen aan een krachtige leeromgeving?	Van welke lessen en vakken denk je: "nou, die benaderen de krachtige leeromgeving"?
Leraar 1	-Veel ruimte en licht - Veel mogelijkheden	-Differentiatie op niveau en persoon	- Differentiatie op niveau -Aantrekkelijk er uitzien	- M&M ¹ - ZvM&N ²	- Duits en Engels -M&M ZvM&N
Leraar 2	-Meerdere werkplekken	- Contact en veiligheid.	-Verscheidenheid aan opdrachten	-Alle praktijklokalen	-Techniek -Tekenen
Leraar 3	-Ruimte is flexibel	-Humor en contact	- Aansluiten belevingswereld - Actueel	- Is verschillend.	-M&M - De talen
Leraar 4	-Gezelligheid en plezier uitstralen	- Lesstof aanpassen	-Mogelijkheden voor multimedia -Uitdagend	- M&M - OLC's ³	- ZvM&N
Leraar 5	-Aansluiten bij vak - Veel soorten werkplekken.	-Expert op allerlei gebieden	- Structuur en duidelijkheid	-Wiskunde	-De talen - M&M

¹ Mens en Maatschappij

² Zorg voor Mens en Natuur

³ Open Leercentrum

Citaten
<i>“Wij zijn een team waar alle niveaus van het VMBO bij elkaar zitten. Dit betekent automatisch dat het allerbelangrijkste differentiatie is. Differentiatie op niveau, maar ook differentiatie per leerling zelf. Ik bedoel hiermee dat we ook naar de persoon moeten kijken en daarop kunnen aansluiten”.</i>
<i>“In een lokaal waar meerdere werkplekken zijn kan je meerdere leerlingen bedienen. Krachtige leeromgeving betekent, voor mij, namelijk ook een verscheidenheid aan opdrachten aanbieden om aan te sluiten bij de verscheidenheid aan personen”.</i>
<i>“Het contact met de leerlingen is het allerbelangrijkste. Je moet zorgen dat ze voor jou willen werken. Geen contact, dan kan je helemaal niets.”</i>
<i>“Contact staat in ons team, denk ik, bovenaan. We proberen zo laagdrempelig te zijn om zo veel mogelijk veiligheid te bieden voor elke leerling. Ik denk dat een fikse dosis humor daar zeker aan bijdraagt.”</i>
<i>“We zijn met de meeste vakken in leergebieden samen gegaan en ik vind dat bijdragen aan de kracht van een leeromgeving. Ze zien het nut en de relatie tussen de vakken”</i>
<i>“M&M is een voorbeeld. Daar zijn verschillende werkplekken en een verscheidenheid aan opdrachten.”</i>
<i>“Per leerling is het afhankelijk welk vak/lokaal het beste bij hem past. Daarom is het goed dat wij in ons team verschillende soorten hebben.”</i>